Nationella minoriteter och minoritetsspråk

Minoritetspolitikens utveckling år 2018

Inflytande och delaktighet
– en fördjupning











Fotografer omslag:
Ovan från vänster: Mascot, Martin Thelenius,
Nedan från vänster: Camilla Cherry; Martin Thelenius, Carl-Johan Utsi

Utgivningsår: 2019

Länsstyrelsen i Stockholms län rapport 2019:7

ISBN: 978-91-7281-892-7

Tryckta exemplar av rapporten kan beställas hos enheten för arbetsmarknads- och rättighetsfrågor, Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapporten går också att ladda ner digitalt på www.minoritet.se.

Tfn: 010-223 10 00

Besök vår webbplats www.minoritet.se

Nationella minoriteter och minoritetsspråk

Minoritetspolitikens utveckling år 2018

Inflytande och delaktighet
– en fördjupning

Förord

Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget är sedan 2010 ansvariga uppföljningsmyndigheter för minoritetspolitiken i Sverige. Myndigheterna samordnar, informerar, utbildar och stöttar kommuner, landsting och andra myndigheter i deras arbete samt följer upp hur lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk tillämpas. Resultaten av uppföljningen presenteras årligen i en gemensam rapportering till regeringen.

Årets uppföljning berör specifikt minoritetspolitikens delområde inflytande och delaktighet. Nationella minoriteters möjlighet att påverka och delta i beslut som berör dem är avgörande för att minoritetspolitiken ska lyckas. Det är vår förhoppning att denna rapport ska bidra till större kunskap och belysa vikten av ett rättighetsperspektiv på minoritetspolitiken. Utöver denna rapport lämnas även en särskild redovisning av Länsstyrelsens och Sametingets uppdrag.

Stockholm och Giron den 9 april 2019



Åsa Ryding

Länsstyrelsen i Stockholms län



Anja Taube

Sametinget

Innehåll

Sammanfattning 9
Resultat 9
Inflytande och delaktighet 10
Diskriminering och utsatthet 11
Språk och kulturell identitet 12
Kommuners och landstings organisering av arbetet med nationella minoriteter 13
Analys och förslag till åtgärder 13
Förslag till åtgärder 14

Inledning 15
Varför en rapport om delaktighet och inflytande? 15
Metod och avgränsningar 16
Utmaningar 16
Referensgrupp 17
Disposition 17

Resultat 18
Svarsfrekvens 18
Inflytande och delaktighet 19
Direktkontakter och formaliserade samråd vanligast 19
Varför samråd inte kommer till stånd med samtliga minoriteter 20
Enskilda samrådsmöten är vanligast 21
Gemensamma samråd bra men enskilda viktigast för minoriteterna 21
Kultur och språk vanligaste frågan vid enskilda samrådsmöten 22
Formerna för samråd varierar 24
Vilka deltar i samråden 28
Påverkar samråden beslut och inriktning? 29
Olika frågor viktiga för minoriteterna 30
”Påverka men inte besluta”, eller...? 31
Olika förväntningar 31
Diskriminering och utsatthet 32
Kommuners och landstings åtgärder för att motverka diskriminering 33
En del av det ordinarie antidiskrimineringsarbetet 34
Nationella minoriteters syn på diskriminering och utsatthet 35
Språk och kulturell identitet 36
Vilka språk använder kommuner och landsting i sin information? 36
Kommunernas arbete för att skydda och främja de nationella minoriteternas kultur och språk 37
Landstingens arbete för att skydda och främja de nationella minoriteternas kultur och språk 40
Nationella minoriteters ”a- och b-lag” 41
Kommuners och landstings organisering av arbetet med nationella minoriteter 42
Kommuners och landstings arbete med mål och riktlinjer 42

Analys och förslag till åtgärder 44
Utmaningar 44
Förslag till åtgärder 45

Bilagor 47
Bilaga 1. Enkät till kommuner 47
Bilaga 2. Enkät till landsting 57
Bilaga 3. Intervjuguide för fokusgrupper nationella minoriteter 66
Bilaga 4. Intervjuguide för fokusgrupper tjänstepersoner 69

Sammanfattning

Länsstyrelsens och Sametingets uppföljningsrapport för 2018 består av två delar. Syftet med detta är att tydligare synliggöra resultat, analyser och slutsatser.

I denna del har Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget valt att göra en fördjupad uppföljning av i vilken omfattning och på vilket sätt kommuner och landsting gett de nationella minoriteterna möjlighet till delaktighet och inflytande i frågor som berör dem. Kortare avsnitt berör även de minoritetspolitiska delområdena diskriminering och utsatthet liksom språk och kultur. Den andra delen, ”Nationella minoriteter och minoritetsspråk: Minoritetspolitikens utveckling 2018, Redovisning av uppföljningsmyndigheterna och andra myndigheters uppdrag inom minoritetspolitiken”, omfattar redovisning av insatser och medelsanvändning.

Minoriteternas möjlighet till inflytande är centralt för svensk minoritetspolitik och har varit ett aktuellt utvecklingsområde allt sedan lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft 2010. Enligt denna lag ska förvaltningsmyndigheter ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor.

Från 2019 förstärks minoriteternas rättigheter ytterligare och med anledning av detta har vi sett ett behov av en fördjupad uppföljning av hur rätten och möjligheten till inflytande och delaktighet upplevs fungera i praktiken, vilka utmaningar kommuner, landsting och minoriteter ser men även vilka möjligheter till utveckling som finns.

Underlag för rapporten är en enkät som skickats till samtliga 290 kommuner och en enkät som skickats till samtliga 21 landsting. Dessutom har åtta fokusgrupper genomförts, tre med tjänstepersoner från kommuner och landsting i förvaltningsområdena och en fokusgrupp per nationell minoritet. Frågorna i enkäterna berörde framförallt samråd, inflytande och delaktighet. Fokusgrupperna diskuterade sina erfarenheter av samråd på lokal och regional nivå. Förutom insamlade data via enkäter och fokusgrupper bygger rapporten även på sådant som inkommit i våra kontinuerliga kontakter med kommuner, landsting, andra myndigheter och minoriteter.

I arbetet med rapporten samarbetade vi med en referensgrupp bestående av representanter för nationella minoriteters organisationer.

Resultat

Totalt har 215 kommuner och 19 landsting besvarat enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 74 respektive 90 procent. I fokusgrupperna deltog totalt 51 personer varav 28 representerade nationella minoriteter och 23 var tjänstepersoner från kommuner och landsting.

Enkätresultaten visar, liksom våra tidigare uppföljningsrapporter, att det finns tydliga skillnader mellan kommuner och landsting som ingår i något av förvaltningsområdena och de som inte gör det. Detta gäller i princip samtliga frågor som ställts i enkäten och därför presenteras resultaten återkommande uppdelat på dessa variabler.

Inflytande och delaktighet

Enkätresultat

I enkäten uppger kommuner och landsting att direktkontakter med politiker och tjänstemän i specifika frågor samt formaliserade samråd är den vanligaste formen av inflytande. Bland de 80 kommuner och 13 landsting som erbjuder formaliserade samråd ingår nästan samtliga i förvaltningsområden. Enskilda samrådsmöten, det vill säga med deltagare från en nationell minoritet, är den vanligast formen av samråd bland både kommuner och landsting. Enligt enkätresultatet är det 51 kommuner som har enskilda samrådsmöten med sverigefinnar, 23 med samer, sex med tornedalingar, 17 med romer och fem med judar. Åtta landsting har enskilda samrådsmöten med sverigefinnar, sex med samer, två med tornedalingar, ett med romer och ett med judar. [1]

Enkätresultatet visar att det finns skillnader angående vilka frågor som diskuteras med respektive minoritet i samråden. I de kommuner som ingår i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska diskuteras ofta frågor om kultur och språk samt förskola och äldreomsorg. Samråden med judar och romer, i de fall de förekommer, tar oftare upp frågor som rör diskriminering. Även på samrådsmöten med landstingen dominerar frågor om kultur och språk. Diskriminering och utsatthet är den fråga som diskuterats i minst utsträckning.

Deltagarna i samråden är vanligtvis tjänstepersoner och representanter för de nationella minoriteternas föreningar och organisationer. Det är även vanligt att personer deltar som tillhör minoriteter, men inte är representanter för någon förening eller organisation. Barn och ungdomar från nationella minoriteter deltar däremot sällan i samråd.

För i stort sett samtliga kommuner gäller att de minoriteter som deltar i samråden kan föreslå frågor till dagordningen. I drygt hälften av kommunerna finns rutiner för att återkoppla hur kommunerna behandlat eller beaktat samrådets synpunkter. Med undantag av ett landsting kan deltagare från samtliga minoriteter föreslå frågor till dagordningen för deras samråd. Det är vanligare att landstingen har rutiner för återkoppling än att de inte har det.

Om det för varje minoritet görs en jämförelse[2] mellan möjliga påverkanstillfällen och det faktiska utfallet i kommunens verksamhet, framkommer att samråden med samer och sverigefinnar resulterat i störst påverkan på beslut och inriktning. För romer är utfallet något lägre och samråden med den judiska och tornedalska minoriteten resulterar i lägst andel påverkan. Både i kommuner och landsting är det framförallt frågor om språk och kultur som minoriteterna har inflytande över.

Fokusgrupper med tjänstepersoner

De intervjuade ansåg att det finns olika förväntningar på samråden bland minoriteter och tjänstepersoner men att förväntningarna också varierar mellan de olika minoritetsgrupperna.

---

1 Se tabell 5 i resultatdelen

2 Exempel: 23 kommuner har samrått med samer. Maximalt antal områden/tillfällen där påverkan (utifrån frågan) kan ha skett är 23 x 5, det vill säga 115. Antalet tillfällen där påverkan/inflytande skett utifrån enkätsvaren är 68. 68/115 = 59 procent. Motsvarande för den tornedalska minoriteten är 12/35 = 34 procent.

En återkommande synpunkt var att det kan behövas olika former för samråd och att formen behöver anpassas efter sammanhanget. För samtliga former av samråd finns för- och nackdelar och det ansågs vara bra att använda en kombination av olika former. En utmaning som berördes är att det ibland är svårt att få kontakt med minoriteterna. Svårast är att nå barn och unga och att få yngre att engagera sig.

Faktorer som påverkar samråden positivt är bra mötesteknik, väl vald tidpunkt för mötet, arvodering, relevanta agendor och en blandning av minoritetsföreträdare, tjänstepersoner och politiker. Det faktiska inflytandet för minoriteterna varierar stort men rör ofta kulturella aktiviteter.

Fokusgrupper med nationella minoriteter

Mellan minoritetsgrupperna tycks det råda enighet om hur ett väl fungerande samråd ska se ut. Deltagarna var också överens om att det finns problem med bristande kompetens hos de myndigheter de möter.

Det fanns också skillnader mellan minoriteterna när det gäller vilka frågor som ansågs viktiga för respektive grupp.

Som framgångsfaktorer för inflytandet uttryckte fokusgrupperna vikten av att få delta redan i planeringen av samråden och att få vara med och utforma strategier och handlingsplaner. Även vikten av långsiktighet och kontinuitet lyftes liksom välinformerade och kunniga tjänstepersoner och politiker.

De största utmaningarna var enligt minoritetsgrupperna att myndigheterna verkar tro att samråd är något de kan välja bort och att många personer från minoriteterna inte vet vilka rättigheter de har.

Diskriminering och utsatthet

Enkätresultat

Enligt enkätresultatet är frågor om diskriminering och utsatthet det som berörs i minst utsträckning i de enskilda samråd som kommuner och landsting har med nationella minoriteter. Frågor om diskriminering och utsatthet behandlas främst under samråden med judar och romer, vilka få kommuner och landsting samråder med.

Ungefär var fjärde kommun som svarat, 51 stycken, har under 2018 genomfört insatser för att utbilda och/eller informera personal om diskrimineringsfrågor. Var fjärde kommun i förvaltningsområdena har genomfört insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nationella minoriteter.

Sju landsting har utbildat och/eller informerat personal inom landstingsförvaltningen om diskrimineringsfrågor som omfattar nationella minoriteter och nio har gjort det för personal inom hälso- och sjukvården.

Fokusgrupper tjänstepersoner

Bland de medverkande fanns en allmän uppfattning om att samråden sällan handlar om frågor som rör diskriminering. Flera ansåg att arbetet med att motverka diskriminering

och utsatthet bör kopplas till kommunens övriga antidiskrimineringsarbete och arbete för mänskliga rättigheter. Deltagarna pekade också på vikten av att synliggöra minoriteterna och deras språk som ett sätt att motverka diskriminering.

Fokusgrupper nationella minoriteter

I fokusgruppen för minoriteter ställdes frågan om vad deltagarna ansåg vara viktigast för att motverka diskriminering, rasism och utsatthet för deras minoritetsgrupp. Fokusgruppen med tornedalingar pekade på de problem som har uppstått till följd av att deras språk tidigare har varit förbjudet att prata i skolan. I fokusgruppen med judar var antisemitism och säkerhetsfrågor i fokus. Fokusgruppen med samer ansåg att den direkta diskrimineringen mot dem har minskat men att okunskapen om samer och deras kultur fortfarande är stor. I fokusgruppen med romer poängterades att antiziganism och strukturell rasism påverkar myndigheters handläggning och beslut på ett ogynnsamt sätt. Fokusgruppen med sverigefinnar menade att framförallt äldre är i en utsatt situation när de behöver vård och omsorg.

Språk och kulturell identitet

Enkätresultat

Språk och kultur är de frågor som har behandlats av flest kommuner, oavsett vilken nationell minoritet samrådet gäller.

Vanliga insatser är att uppmärksamma minoriteternas högtidsdagar, tillgängliggöra böcker och tidskrifter såväl på minoritetsspråk som om de nationella minoriteterna samt att genomföra olika kulturella aktiviteter.

För barn och unga är det relativt vanligt med insatser i förskola och skola. Två tredjedelar av de kommuner som besvarat enkäten erbjuder modersmålsundervisning på minoritetsspråk i grundskolan.

Bland landstingen har 13 svarat att de har haft verksamhet för att främja nationella minoriteters språk och/eller kultur, samtliga ingår i förvaltningsområden. Fem landsting, varav fyra ingår i förvaltningsområden, anser att de i ganska stor utsträckning kan tillmötesgå önskemål om kommunikation på minoritetsspråk.

Fokusgrupp tjänstepersoner

Fokusgrupperna lyfte fram att det borde vara meriterande att tala ett nationellt minoritetsspråk inom förvaltningsmyndigheter. Språkkunskaper bör också efterfrågas i rekryteringsprocessen inom förskola och äldreomsorg. Dessutom betonades vikten av att stötta civilsamhället och se de nationella minoriteternas föreningar som en resurs när det gäller språk och kultur.

Fokusgrupper nationella minoriteter

I fokusgruppen med tornedalingar framfördes behovet av en universitetsutbildning i meänkieli och att myndigheter måste lyssna på minoritetsgruppen när det gäller utformning av kulturaktiviteter.

I fokusgruppen med judar poängterades att jiddisch inte bara är en språkfråga utan i högsta grad även en kulturfråga. De pekade också på problemet med att jiddisch särbehandlas i förhållande till andra minoritetsspråk.

Fokusgruppen med samer ansåg att bristen på lärare i samiska måste åtgärdas och inte användas som en ursäkt för att inte ge barnen modersmålsundervisning. De föreslog också att samiskan bör integreras mer i undervisningen, till exempel i slöjden.

Även i fokusgruppen med romer konstaterades att det är brist på behöriga lärare i romani chib och de ansåg därför att det är viktigt att kommunerna låter de mest lämpliga undervisa i väntan på att lärare får behörighet då detta krävs.

Fokusgruppen med sverigefinnar ansåg att det behövs mer modersmålsundervisning och bättre information till föräldrar om deras rättigheter till förskola på finska. Behovet av bättre information om rättigheter gäller även äldreomsorg.

Kommuners och landstings organisering av arbetet med nationella minoriteter

Enkätresultat

Hur myndigheter organiserar sitt arbete har betydelse för resultatet. Att det finns en utpekad funktion med ansvar för att samordna arbetet och en plan med mål och riktlinjer är identifierade framgångsfaktorer. Av kommunerna som besvarat enkäten har 79 en samordnande funktion och av landstingen är det 14 stycken. Drygt var fjärde kommun har svarat att de har mål och riktlinjer för sitt arbete med nationella minoriteter. Bland kommunerna som ingår i förvaltningsområden är det drygt hälften. Endast ett fåtal landsting har mål och riktlinjer, samtliga ingår i något av förvaltningsområdena.

Fokusgrupp tjänstepersoner

I fokusgruppsintervjuerna framkom att flera samordnare upplever en brist på engagemang och kunskap i den egna organisationen. Tjänstepersonerna uttryckte även att de själva ofta har problem med mandat och förankring, vilket är en uppfattning som kommit fram många gånger i våra kontakter.

Frågan om hur kommuner och landsting organiserar sitt arbete har inte tagits upp med fokusgrupperna för nationella minoriteter. Däremot påtalade referensgruppen att de ser ett samband mellan den låga kunskapsnivå om de nationella minoriteterna och avsaknaden av mål och riktlinjer.

Analys och förslag till åtgärder

Inflytande och delaktighet är en förutsättning för att förverkliga minoritetspolitiken. Samtidigt finns utmaningar med att få till en fungerande samrådsprocess både lokalt och regionalt. Minoriteter och tjänstepersoner är överens om hur en fungerande samrådsprocess bör se ut men det är svårt att förverkliga i praktiken.

Hur väl samråden fungerar i kommuner och landsting varierar. Variationerna beror på en rad faktorer som kommunernas prioriteringar, kunskapsnivå, storlek och struktur liksom på minoriteternas organisering, engagemang och situation. Det finns fortfarande

stora skillnader mellan de kommuner och landsting som ingår i förvaltningsområden och övriga när det gäller enskildas rätt till inflytande, delaktighet och samråd. Det finns också ett fortsatt stort behov av kunskapshöjande åtgärder i kommuner och landsting om såväl minoriteterna som deras rättigheter enligt minoritetslagen.

Minoriteterna påtalar att deras resurser inte räcker till för att delta i alla sammanhang som förväntas av dem. En fråga som Länsstyrelsen och Sametinget ställer sig är hur minoriteterna ska kunna matcha kommunernas och landstingens behov av dialogpartners om myndigheterna fullt ut lever upp till lagstiftningen.

Kommunerna och landstingen har å sin sida svårt att prioritera frågor som inte efterfrågas av minoriteterna. De har också ibland svårt att veta hur de ska få kontakt med minoritetsgrupper, särskilt svårt är det att få unga att engagera sig.

Den fördjupade uppföljningen visar att den judiska och romska minoriteten hamnar vid sidan av arbetet för minoriteternas rättigheter. Samtidigt framkommer att även samer, sverigefinnar och tornedalingar har sina utmaningar. Det är viktigt att minoritetspolitiken utvecklas så att samtliga nationella minoriteter får sina rättigheter tillgodosedda och att detta sker i dialog med minoriteterna.

Förslag till åtgärder

- Att uppföljningsmyndigheterna får resurser och uppdrag att utforma och leda ett långsiktigt projekt i samverkan med kommuner och landsting i syfte att ta fram verktyg för samråd och dialog på lokal och regional nivå.
- Att MUCF (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) får i uppdrag att i samarbete med LSU (Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer) och de nationella minoriteternas ungdomsförbund att utveckla former för inflytande för barn och unga från de nationella minoriteterna.
- Att regeringen i dialog med den judiska minoriteten tar fram långsiktiga lösningar för att säkerställa den judiska minoritetens rättigheter avseende minoritetspolitikens samtliga delområden.

Inledning

Varför en rapport om delaktighet och inflytande?

Det övergripande målet med den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och att stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. I regeringens samlade strategi för minoritetspolitiken som varit vägledande sedan 2010 ingår

- ett förtydligande av den rättsliga regleringen av de nationella minoriteternas rättigheter som uttrycks genom lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk
- säkerställande av en bättre efterlevnad av Europarådets ramkonvention och minoritetsspråkskonventionen
- motverkande av diskriminering och utsatthet
- stärkande av de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande
- bevarande av de nationella minoritetsspråken.

Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget har ett nationellt uppföljningsansvar för Sveriges minoritetspolitik. Vi ska bland annat redovisa hur myndigheterna har följt och utvärderat tillämpningen av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. I den samlade rapport som vi årligen lämnar till regeringen synliggör vi utvecklingen av minoritetspolitiken inom delområdena:

- Diskriminering och utsatthet
- Inflytande och delaktighet
- Språk och kulturell identitet

Myndigheterna har valt att var tredje år göra en bred uppföljning och redovisa resultatet från en rad indikatorer under varje delområde. Däremellan gör myndigheterna en fördjupande uppföljning på olika teman.

I januari 2019 förstärktes minoriteternas rättigheter ytterligare genom att lagen reviderades och myndigheter fick högre krav på sig bland annat när det gäller att samråda med minoriteterna. Samråd ska ske genom att förvaltningsmyndigheter för en strukturerad dialog med de nationella minoriteterna i syfte att kunna beakta deras synpunkter och behov i myndigheternas beslutsfattande. Förvaltningsmyndigheterna ska dessutom särskilt främja barns och ungas möjligheter till inflytande och samråd och anpassa formerna för detta till deras förutsättningar.

I årets uppföljning har Länsstyrelsen och Sametinget därför valt att undersöka i vilken omfattning och på vilket sätt kommuner och landsting gett de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande och delaktighet i frågor som berör dem samt hur myndighetsrepresentanter och minoriteter uppfattar att samråden fungerar på lokal och regional nivå. Rapporten behandlar också utmaningar och möjliga åtgärder för att ge minoriteterna ett större inflytande.

Det har visat sig ha stor betydelse att minoritetsspråken finska, meänkieli och samiska har egna förvaltningsområden[3] och att kommuner och landsting inom dessa områden får statsbidrag för sitt arbete. Resultaten redovisas därför återkommande uppdelat på kommuner och landsting som ingår i förvaltningsområdena visavi de kommuner och landsting som inte ingår i dessa.

Metod och avgränsningar

Årets rapport bygger på data som har samlats in genom två enkäter och åtta fokusgrupper.

Enkäter sändes till samtliga 290 kommuner och 21 landsting, se bilaga 1. Frågorna i enkäterna berörde framförallt samråd, inflytande och delaktighet. Det fanns även frågor som berörde hur myndigheterna organiserar sitt arbete med nationella minoriteter och frågor om delområdena diskriminering och utsatthet samt språk och kulturell identitet.

Vi genomförde åtta fokusgrupper, en per nationell minoritet och tre med tjänstepersoner från kommuner och landsting. Fokusgrupperna diskuterade sina erfarenheter av samråd på lokal och regional nivå och hade till sin hjälp en samtalsledare. En intervjuguide med frågor skickades ut till de medverkande i fokusgrupperna inför träffarna, se bilaga 2. Resultatet av fokusgrupperna sammanställdes i två underlagsrapporter[4] som utgör underlag till denna uppföljningsrapport.

Vid valet av metod för datainsamling gjorde vi avvägningen att inte skicka någon enkät till andra myndigheter än kommuner och landsting inför årets uppföljning. Anledningen var att vi ville fokusera på samråd på lokal och regional nivå. Av samma anledning har inte riksorganisationerna för de nationella minoriteterna fått någon enkät att besvara. Riksorganisationerna finns istället representerade i den referensgrupp som varit knuten till arbetet med rapportprocessen.

Vi har i tidigare uppföljningar skickat enkäter till minoritetsrepresentanter som deltar i samråd med kommuner och landsting. Andelen som besvarat enkäten har varierat kraftigt mellan de olika nationella minoritetsgrupperna. Vi beslutade därför att istället pröva fokusgruppsintervjuer för att få del av minoriteternas erfarenheter och synpunkter.

Förutom insamlade data via enkäter och fokusgrupper bygger rapporten även på sådant som framkommit i våra kontinuerliga kontakter med kommuner, landsting, andra myndigheter och minoriteter.

Utmaningar

Fokusgrupp som metod kan vara användbart för att få en fördjupad förståelse i olika frågor utifrån de medverkandes perspektiv. Det som eventuellt kan ha påverkat resultatet är att det varit svårt att få så många deltagare som vi hade önskat och alla grupper fick inte en optimal sammansättning. Exempelvis var antalet deltagare i fokusgrupperna för judar, romer och samer lägre än önskat. I fokusgrupperna för tjänstepersoner var samtliga deltagare från förvaltningsområden och det hade varit önskvärt med deltagare

3 Det finns tre förvaltningsområden, ett för vardera språken finska, meänkieli och samiska. Sammanlagt har 81 kommuner och 15 landsting ingått i förvaltningsområdena under 2018. I förvaltningsområdena har språkbrukare av dessa språk särskilda rättigheter till service på språken. Kommuner och landsting får statsbidrag för detta.

4 1. De nationella minoriteternas erfarenheter av samråd med kommuner och landsting/regioner. Intervjustudie genomförd på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm 2018/2019.2. Kommuner och regioners erfarenheter av samråd med nationella minoriteterna. Intervjustudie genomförd på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm 2019.

även från andra kommuner och landsting. Syftet med fokusgrupperna är dock inte att få fram erfarenheter som går att generalisera till att vara dominerande uppfattningar eller erfarenheter bland till exempel kommuner eller personer från en viss nationell minoritet. Resultatet från fokusgrupperna som vi refererar i denna rapport är exempel på erfarenheter och uppfattningar som finns bland de som medverkat.

Även vid datainsamling via enkät finns utmaningar, bland annat när det gäller att nå rätt respondent i respektive organisation och att respondenten har tid och kunskap att besvara enkäten. Det är också vanskligt att göra jämförelser av resultatet för olika nationella minoriteter som är olika stora till antalet.

Referensgrupp

I arbetet med rapporten samarbetade vi med en referensgrupp bestående av representanter för nationella minoriteters riksorganisationer. Referensgruppen medverkade i framtagandet av enkätfrågorna och intervjuguiden samt fick ta del av och lämna synpunkter på resultatet från enkätstudien och fokusgrupperna. Referensgruppen har även haft möjlighet att påverka utformningen av rapporten och de förslag som lämnas till regeringen.

Disposition

Rapporten inleds med en kort sammanfattning av de mest väsentliga resultaten inom delområdena inflytande och delaktighet, diskriminering och utsatthet samt språk och kulturell identitet. Därefter kommer ett mer omfattande avsnitt där resultaten från enkäter och fokusgruppsintervjuer presenteras i text och tabeller. Avslutningsvis finns ett avsnitt med analys och förslag till åtgärder följt av bilagor.

Utöver denna rapport finns ytterligare en redovisning som beskriver Länsstyrelsens och Sametingets övriga uppdrag kopplat till minoritetspolitiken, ”Nationella minoriteter och minoritetsspråk, Minoritetspolitikens utveckling 2018, Redovisning av uppföljningsmyndigheterna och andra myndigheters uppdrag inom minoritetspolitiken”.

Resultat

Svarsfrekvens

Enkäter sändes till samtliga 290 kommuner och 21 landsting. Svar inkom från 215 kommuner och 19 landsting vilket ger en svarsfrekvens på 74 respektive 90 procent. Bland de kommuner och landsting som under 2018 ingick i förvaltningsområde för ett eller flera minoritetsspråk (finska, meänkieli, samiska) var svarsfrekvensen högre, 98 respektive 93 procent.

Tabell 1. Svarsfrekvens

	Kommuner	Landsting
Totalt antal	290	21
Antal svar	215	19
Svarsfrekvens (%)	74	90
Totalt antal i FO	81	15
Antal svar av i FO	79	14
Svarsfrekvens i FO (%)	98	93
Totalt antal ej i FO	209	6
Antal svar ej i FO	136	5
Svarsfrekvens ej i FO (%)	65	83

**FO – Förvaltningsområde*

Tabell 2. Kommuner och landsting i förvaltningsområde

	Kommuner i förvaltningsområde		Landsting i förvaltningsområde	
	totalt	som besvarat enkäten	totalt	som besvarat enkäten
Finska	64	62	14	13
Samiska	22	22	5	5
Meänkieli	7	7	1	1

Under 2018 ingick sammantaget 81 kommuner i förvaltningsområde för ett eller flera av språken finska, meänkieli och samiska. Av dessa besvarade 79 kommuner enkäten.

Det genomfördes åtta fokusgrupper, en per nationell minoritet och tre med tjänstepersoner från kommuner och landsting. I fokusgruppen för judar deltog fyra personer, i fokusgruppen för romer åtta, i fokusgruppen för samer tre, i fokusgruppen för sverigefinnar nio och i fokusgruppen för tornedalingar fyra personer. Fokusgruppen för samer kompletterades med en intervju via telefon där samma frågor ställdes. Svaren från denna intervju infogades sedan i resultatet från fokusgruppen med samer. I fokusgrupperna för tjänstepersoner deltog sammanlagt 23 personer.

Inflytande och delaktighet

Direktkontakter och formaliserade samråd vanligast

Det finns flera olika sätt för kommuner och landsting att erbjuda nationella minoriteter möjlighet till inflytande. I fokusgrupperna framkom en rik variation av benämningar på samråd och kontakter med nationella minoriteter.

Enkätresultaten visar att direktkontakter med politiker och tjänstemän i specifika frågor är den vanligaste formen av inflytande enligt kommunerna. Hälften av kommunerna har svarat att detta förekommer. Även formaliserade samråd är en relativt vanlig form för inflytande. Att samråden är formaliserade innebär att det finns en plan för samrådet avseende syfte, formalia och deltagande. En dryg tredjedel av kommunerna har erbjudit formaliserade samråd, och av dessa ingår nästan samtliga i förvaltningsområden.

Bland de kommuner som inte ingår i något förvaltningsområde är direktkontakter med politiker och tjänstemän den vanligaste formen av inflytande och delaktighet. Genom enkätstudiens öppna frågor framkom att kommuner utanför förvaltningsområdena inte alltid förstår varför nationella minoriteter ska ges särskilt inflytande jämförelsevis med övriga kommuninvånare. Av svaren framgick även att kommunerna har svårt att prioritera samråd om det inte finns en efterfrågan från minoriteterna.

I ungefär hälften av de kommuner som ingår i förvaltningsområden förekommer att nationella minoriteter erbjuds representation i kommunens råd för äldrefrågor, deltagande i referensgrupper eller inbjuds att delta som remissinstans. Det förekommer mer sällan utanför förvaltningsområdena.

Ett mindre antal kommuner, 13 stycken, arbetar även med Idéburet offentligt partnerskap (IOP)[5] mellan kommunen och en förening som företräder nationella minoriteter. Av dessa kommuner ingår åtta i förvaltningsområde och fem gör det inte.

Tabell 3. Antal och andel kommuner som svarat ja på de nationella minoriteternas möjlighet till respektive form för inflytande och delaktighet. Totalt av svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Direktkontakt med politiker el. tjänstepersoner	Formaliserade samråd	Rep. i kommunens råd för äldrefrågor	Referens-grupper	Remiss-instanser	Öppna hearings i frågor	Rep. i kommunens ungdomsråd
Totalt antal	116	80	59	51	44	37	17
Total andel (%)	54	37	27	24	20	17	8
Antal i FO	70	75	42	46	36	23	9
Andel i FO (%)	89	95	53	58	46	29	11
Antal ej i FO	46	5	17	5	8	14	8
Andel ej i FO (%)	34	4	13	4	6	10	6

5 IOP är en avtalsform som tagits fram av organisationen **Forum** idéburna organisationer med social inriktning år 2010. Avtalen gäller mellan idéburna organisationer och offentlig sektor. Partnerskapet kan användas när varken traditionellt föreningsbidrag eller upphandling är en lämplig form.

Precis som bland kommunerna är formaliserade samråd och direktkontakt med politiker och tjänstemän de vanligaste formerna för inflytande och delaktighet i landstingen. I nästan samtliga landsting som ingår i förvaltningsområdena erbjuds formaliserade samråd med en eller flera nationella minoriteter.

En utmaning som framkommer i enkätstudien är att en del landsting anser att det är svårt att veta var i landstingens stora organisation som reellt inflytande är möjligt för minoriteterna. En annan svårighet som uppmärksammas är att förstå vilket ansvar minoritetspolitiken innebär för landstingen. Av enkäten framkom också synpunkten att landstinget kommunicerar med alla invånare på samma sätt och att de inte känt av någon särskild efterfrågan från nationella minoritetsgrupper.

Två landsting arbetar med idéburet offentligt partnerskap (IOP) mellan landstinget och en förening som företräder nationella minoriteter. Det ena landstinget ingår i förvaltningsområde, det andra gör det inte.

Tabell 4. Antal landsting som svarat ja på de nationella minoriteternas möjlighet till respektive form för inflytande och delaktighet. Totalt av svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Formaliserade samråd	Direktkontakt med politiker el. tjänstepersoner	Referens-grupper	Remiss-instanser	Rep. i landstingets råd för äldrefrågor	Rep. i landstingets ungdomsråd	Öppna hearings i frågor
Totalt antal	13	12	6	4	1	1	0
Antal i FO	13	11	6	4	0	1	0
Antal ej i FO	0	1	0	0	1	0	0

Som framgår av tabell 3 har 80 kommuner svarat att de haft formaliserade samråd med en eller flera nationella minoriteter, 75 av dessa ingår i förvaltningsområden. Bland landstingen har 13 haft formaliserade samråd, samtliga ingår i förvaltningsområden.

Varför samråd inte kommer till stånd med samtliga minoriteter

Att det kan vara svårt för en del kommuner att överhuvudtaget få kontakt med de nationella minoriteterna har Länsstyrelsen och Samtinget uppmärksammat i tidigare års rapporter. Frånvaron av aktiva föreningar gör att kommunens tjänstepersoner inte vet vart de ska vända sig för att påbörja en dialog, något som framkommer i fokusgrupperna med såväl minoritetsföreträdare som tjänstepersoner. Ett sätt för kommunen att underlätta kontakten är att uppmuntra minoriteter att bilda en förening. En minoritetsrepresentant beskrev detta förfarande på följande sätt:

> *Det är faktiskt så att det var kommunen som initierade att det blev en förening för tornedalingar i kommunen. De tog det ansvar de rimligen kan ta. De ställde frågan ”finns det tornedalingar i kommunen? Några meänkielitalande?”. De försökte hitta någon person och vi var några som sa att ”vi bildar en förening”. Vi tyckte att det var en bra ide och kommunen har nu möten regelbundet, dels med styrelsen och dels möten dit alla våra medlemmar är välkomna.*

Avsaknaden av lokala föreningar är en utmaning som också tas upp i den judiska fokusgruppen. Deltagarna menade att myndigheterna kan ha en förväntan på att minoriteten ska kunna delta över hela landet, även där det inte finns några judiska organisationer.

I fokusgrupperna med tjänstepersoner resonerade intervjupersonerna om var gränsen för myndigheters engagemang går när minoritetsrepresentanter tackar nej till att samråda eller inte visar något intresse. Samtidigt som det behöver finnas ett engagemang hos minoriteten behöver också kommunen anstränga sig för att inte bara informera om rättigheten att samråda. Så här uttryckte sig en tjänsteperson om detta:

> *Man kan filosofera kring vad som är hönan och ägget kring ett utbud. Man kan göra det enkelt, sätta upp ett anslag och säga att nationella minoriteter har rättigheter (...). Vi kanske också ska bjuda upp till dans. Om man gör något arrangemang eller evenemang så ser man om någon möter upp. Då ser man om det finns en indikation. Som offentlig myndighet eller kommun har man tagit ett första steg. Det är vår skyldighet. Inte enbart att sätta upp ett anslag.*

En anledning till att kommunen/landstinget endast samråder med en minoritet, kan enligt tjänstepersonerna i fokusgruppen vara att kommunen inte har den struktur eller kapacitet som krävs. En deltagare uttrycker det så här:

> *Jag tror det här har med tjänsterna att göra. Jag har en 50-procentig tjänst för finskt förvaltningsområde, och 5 procent av de 50 procenten är avsatta för arbete med nationella minoriteter. Så egentligen får inte jag lägga ned någon tid. Nu har jag gjort det ändå, men egentligen får inte jag arbeta med det överhuvudtaget.*

En annan anledning kan vara att kommunen nyligen blivit del av ett förvaltningsområde och därför valt att till en början arbeta endast med den minoritet vars språk berörs av statsbidraget. Ytterligare en anledning kan vara att kommunen eller landstinget anser att det är svårt att inkludera flera minoriteter samtidigt i ett strukturerat samråd.

Enskilda samrådsmöten är vanligast

Av de 80 kommunerna, i tabell tre, har 21 haft gemensamma samrådsmöten där representanter från flera nationella minoritetsgrupper deltagit vid samma möte. Bland de 13 landstingen, tabell 4, har 6 haft gemensamma samrådsmöten där flera minoriteter deltar. Både kommuner och landsting arrangerar såväl gemensamma som enskilda samrådsmöten och formerna utesluter inte varandra.

De olika nationella minoriteterna deltar i samråd i olika utsträckning, till exempel har 51 kommuner haft enskilda samråd med sverigefinnar och 5 kommuner har haft det med judar, se tabell 5.

Gemensamma samråd bra men enskilda viktigast för minoriteterna

Samtliga fokusgrupper med de nationella minoriteterna menade att det är bra att någon gång per år ha ett gemensamt samråd med övriga minoriteter. Detta gav en möjlighet att identifiera gemensamma utmaningar som de nationella minoritetsgrupperna kunde driva med större kraft tillsammans. Även skillnader mellan gruppernas behov blev tydliga på dessa möten, vilket intervjupersoner från minoriteterna såg som positivt. Däremot

Tabell 5. Kommuner och landsting som haft samrådsmöten. Uppdelat efter form av samråd samt nationella minoriteter.

	Enskilda samrådsmöten	Gemensamma samrådsmöten
Kommuner		
Sverigefinnar	51	21
Samer	23	12
Tornedalingar	6	15
Romer	17	13
Judar	5	8
Landsting		
Sverigefinnar	8	6
Samer	6	5
Tornedalingar	2	4
Romer	1	4
Judar	1	2

föredrog intervjupersonerna att de flesta samråden hålls med en minoritet i taget. Enligt både minoriteterna och tjänstepersonerna är en nackdel med gemensamma samråd att representanterna får ta del av sådant som inte berör dem. Samtidigt får frågor som berör endast en eller få minoriteter mindre utrymme.

En erfarenhet som tjänstepersonerna tog upp var att gemensamma samråd försvåras om de olika minoriteterna är oeniga. Samtidigt kan det vara svårt att fatta beslut i en fråga som tagits upp i enskilda samråd där minoriteterna haft olika åsikter. Det kan också finnas praktiska skäl för kommunen eller landstinget att samordna arbetet genom att ha gemensamma samrådsmöten. En deltagare uttrycker det så här:

> *Vi är beredda att träffa minoriteterna enskilt om det behövs, men annars är det enklare att träffa dem tillsammans. De samarbetar, gör gemensamma remissvar och sprider kunskap och så vidare. Det tycker vi är av värde.*

Kultur och språk vanligaste frågan vid enskilda samrådsmöten

De frågor som behandlas vid enskilda samråd varierar i viss utsträckning med vilken minoritet som deltar. Av de svarsalternativ som fanns i enkäten och som redovisas i tabell sex nedan, framkommer att frågor om kultur och språk nästan alltid behandlas.

Frågor om äldreomsorg och förskola har främst diskuterats på samrådsmöten med sverigefinnar, samer och tornedalingar och inte alls i samma utsträckning med romer och judar.

Skolfrågor har diskuterats i drygt 80 procent av kommunernas samråd med sverigefinnar, samer och romer, men endast i närmare hälften av samråden med tornedalingar och judar. Ett liknande mönster finns när det gäller variabeln, Barn/unga utöver skolfrågor, som finns i tabellen nedan. Den har behandlats i 75 procent av samråden med sverigefinnar, samer och romer, i hälften av samråden med tornedalingar och i en kommuns samråd med den judiska minoriteten.

Diskriminering och utsatthet är däremot ett ämne som behandlats vid nästan samtliga av kommunernas samråd med judar och romer, men i något mindre utsträckning med samer och i minst utsträckning med sverigefinnar och tornedalingar. En konsekvens av att minoritetsgrupperna är olika stora och delvis har olika rättigheter blir att vissa frågor behandlas oftare på samråd än andra totalt sätt. Detta innebär till exempel att diskriminering och utsatthet är den fråga som diskuteras i minst utsträckning.

Tabell 6. Antal kommuner som behandlat respektive fråga, vid enskilda samrådsmöten med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Kultur och språk	52	22	6	17	5
Äldreomsorg	51	19	5	6	2
Förskola	47	19	5	8	2
Skola	43	20	3	16	3
Barn/unga utöver skolfrågor	44	18	4	13	1
Diskriminering och utsatthet	17	17	2	16	5
Kommunens mål och riktlinjer för arbetet med nat. min.	38	19	4	12	3
Formerna för samråden	44	19	5	15	5
Antal kommuner som haft samråd med minoriteten	**52**	**23**	**7**	**17**	**5**

Bland de kommuner som ingår i förvaltningsområden och haft enskilda samrådsmöten med den minoritet vars språk de får statsbidrag för, har nästan samtliga behandlat frågan om statsbidragets användning. Denna fråga är inte relevant för övriga kommuner.

Tabell 7. Antal kommuner som behandlat användning av statsbidrag vid enskilda samrådsmöten med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar
Antal kommuner som haft samråd med minoriteten	52	23	7
	Finska	**Samiska**	**Meänkieli**
Antal kommuner inom respektive FO	51	18	3
Antal kommuner inom respektive FO, som diskuterat användning av statsbidrag vid samråd med respektive minoritet.	50	18	2

Även bland de 12 landsting (alla i förvaltningsområden) som haft enskilda samrådsmöten med nationella minoriteter dominerar frågor om kultur och språk. Med enstaka undantag har även frågor relaterade till hälso- och sjukvård och barn och unga diskuterats vid samråden. Landstingen är visserligen färre än kommunerna men en jämförelse dem emellan visar att både mål och riktlinjer och formerna för samråden, behandlas vid ett större andel samråd i landstingen än i kommunerna.

Utbildningsfrågor har diskuterats vid några samråd med sverigefinnar och samer, men aldrig med tornedalingar, romer eller judar. Diskriminering och utsatthet är den fråga som diskuterats i minst utsträckning vid landstingens samrådsmöten. Användning av statsbidrag har, med tre undantag, behandlats vid samtliga landstings samråd med sverigefinnar, samer och tornedalingar.

Tabell 8. Antal landsting som behandlat respektive fråga, vid enskilda samrådsmöten med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Kultur och språk	8	6	2	1	1
Hälso- och sjukvård	7	6	1	1	0
Barn och unga	6	5	2	1	1
Utbildning	5	2	0	0	0
Diskriminering och utsatthet	1	1	1	0	1
Landstingets mål och riktlinjer för arbetet med nat. min.	6	4	2	1	1
Formerna för samråden	8	5	2	1	1
Användning av statsbidrag	8	4	1	-	-
Antal landsting som haft samråd med minoriteten	**8**	**6**	**2**	**1**	**1**

Formerna för samråd varierar

Av de kommuner som för enskilda samråd med nationella minoriteter har de flesta regelbundet återkommande samråd och runt hälften uppger att samråden sker utanför ordinarie kontorsarbetstid. För i stort sett samtliga kommuner och minoriteter gäller att deltagare från de nationella minoriteterna kan föreslå frågor till dagordningen.

Två tredjedelar av de kommuner som har samråd med samer ger deltagarna ersättning. Ersättning ges även i ett mindre antal av de kommuner som har samråd med sverigefinnar, tornedalingar och romer. Inga kommuner har i enkäterna uppgett att de har betalat ut ersättning vid samråd med judar.

Oavsett minoritet gäller att det i drygt hälften av kommunerna finns rutiner för att återkoppla hur kommunerna har behandlat eller beaktat samrådets synpunkter. Bilden är något mer varierad när det gäller om samråden varit öppna för alla som velat delta från respektive minoritet.

Tabell 9. Formerna för samråden. Antal kommuner som svarat att följande gäller vid deras samråd med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Regelbundet återkommande	51	20	5	12	4
Möten utanför kontorsarbetstid	24	10	4	9	2
Minoriteten kan föreslå frågor	52	23	7	16	5
Ersättning/arvode	9	15	2	7	0
Rutiner för återkoppling	33	15	6	12	3
Öppna för alla från minoriteten	30	8	3	8	4
Antal kommuner som haft samråd med minoriteten	**52**	**23**	**7**	**17**	**5**

Även bland landstingen är det vanligare att ha regelbundet återkommande samråd än att inte ha det och runt hälften har samråd utanför ordinarie kontorsarbetstid. Med ett undantag kan deltagare från samtliga minoriteter föreslå frågor till dagordningen. Deltagare från de nationella minoriteterna får i de flesta fall ersättning för sitt deltagande, sex landsting ersätter dock inte deltagare från den sverigefinska minoriteten.

Som för kommunerna varierar landstingens rutiner för återkoppling och om samråden är öppna för alla. Det är vanligare att landstingen har rutiner för återkoppling än att de inte har det och det samma gäller för om mötena är öppna för alla deltagare från minoriteten.

Tabell 10. Formerna för samråden. Antal landsting som svarat att följande gäller vid deras samråd med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Regelbundet återkommande	6	4	1	1	0
Möten utanför kontorsarbetstid	5	4	1	0	1
Minoriteten kan föreslå frågor	8	5	2	1	1
Ersättning/arvode	2	6	2	1	1
Rutiner för återkoppling	4	3	1	1	0
Öppna för alla från minoriteten	5	4	1	1	0
Antal landsting som haft samråd med minoriteten	**8**	**6**	**2**	**1**	**1**

En synpunkt som kom fram i fokusgrupperna för såväl minoriteter som tjänstepersoner är att myndigheter behöver ta hänsyn till det övertag som de har i förhållande till minoriteterna. Övertaget består bland annat i kunskap om den egna verksamheten och att de har tid att sätta sig in frågorna och styra processerna. Tjänstepersonerna beskrev att de försöker ta hänsyn till önskemål från såväl minoriteter som andra tjänstepersoner och politiker i kommunen.

Bland minoriteterna och tjänstepersonerna fanns både positiva och negativa erfarenheter av att möten förläggs på kvällstid. Av den anledningen förespråkades en variation av mötestider.

Hur är ett bra samråd upplagt?

Fokusgrupperna för minoriteterna är eniga om vad som är en bra form för samråd:

- Samråden ska vara planerade i god tid, gärna ha en årsplan.
- Samrådet ska ha ett tydligt syfte.
- Deltagare med beslutsmandat ska vara närvarande.
- Dagordning ska skickas ut i god tid.
- Det ska vara möjligt att påverka dagordningen.
- Diskussionsprotokoll behöver föras för att det ska vara tydligt vem som sagt vad.
- Beslutsprocessen ska vara transparent.
- Mötesdeltagarna ska få ekonomisk ersättning för sin medverkan.

Tjänstepersonerna hade olika erfarenheter av att arvodera mötesdeltagare. En erfarenhet var att arvode inte behöver vara avgörande för om en person vill delta i samrådet eller inte. I fokusgrupperna för minoriterena framfördes dock att det är ett problem om arvode inte ges utan minoriteterna förväntas bidra helt ideellt.

Olika sätt att främja diskussion och motverka maktobalans

För att underlätta diskussionen på samrådsmötena använder tjänstepersonerna olika metoder. Ett sätt kan vara att deltagarna samtalar i så kallade bikupor. Ett annat sätt som togs upp var förberedande möten där kommunen i ett mer informellt samtal samlade ihop synpunkter inför samrådsmötena. Mötesordförandes roll lyftes fram som särskilt viktig för att skapa ett bra samtalsklimat, avstyra konflikter, se till att agendan hålls och att alla kommer till tals.

För att höja kunskapen använder kommunerna ibland en del av samrådet till fördjupad information om aktuella frågor som rör minoritetspolitiken. I flera kommuner har man även talat om samrådsformen och deltagarnas roller.

Både tjänstepersoner och minoriteter anser att det är viktigt att politiker och beslutsfattare deltar på samrådsmötena. I några kommuner/landsting har man definierat att samråd är något som sker mellan politiker och civilsamhälle. Denna definition delas inte av alla och alla har inte heller politiker med i samråden. Det är dock vanligt att högre chefer deltar. Några tjänstepersoner uttryckte dock att dessa kan vara svåra att få med i samråden, något som riskerar att bromsa arbetet:

> *[…] Vi har generellt ett stort intresse bland våra politiker. Medborgardialog med mera. Det svåra är att få med tjänstemannasidan.*

Slutna samråd ger kontinuitet – öppna fler perspektiv

Majoriteten av kommunerna och landstingen som var representerade i fokusgrupperna hade slutna samrådsmöten där deltagarna är desamma under en längre period. I flera av kommunerna/landstingen fanns det utöver de slutna samråden även samrådsmöten som var öppna för alla intresserade. Tjänstepersonerna hade vanligen uppfattningen att det är bra med en kombination av båda dessa former. Att minoritetsrepresentanterna är med en längre tid i samrådet gör att de blir mer insatta i frågorna. Det gör det lättare att förbereda samrådsmötena och bjuda in relevanta chefer och politiker. Om samråden istället är öppna så kan både medverkande och frågeställningar förändras från gång till gång, vilket försvårar förberedelserna. Liknande erfarenheter kom fram i fokusgrupperna med minoriteterna.

En fördel med att ha öppna samråd, enligt tjänstepersonerna, är att åsikterna som framförs kan bli mer varierade då representationen av deltagarna är bredare. Representanter i de slutna samråden tycks ofta komma från en förening. Genom att också ha öppna samrådsmöten inkluderas även de personer som inte är föreningsanknutna. En tjänsteperson beskrev dilemmat med öppna samråd på följande sätt:

> *Det är faktiskt så att det kommer nya människor hela tiden [till samrådet]. Jag har också tänkt på att vi ska ha någon form av utbildning i hur det här ska gå till, men det funkar inte då vi bjuder in brett. Vi har ingen begränsning angående vem som kommer. Det kan vara föreningspersoner, det kan vara vem som helst som kommer. Så det kommer alltid fem nya som inte har varit där tidigare, men då vet vi om det. Så vi behöver alltid börja med att prata tillsammans, varför vi är här och vilka frågor som ska lyftas.*

Centraliserade samråd eller verksamhetsnära

Enligt tjänstepersonerna i fokusgrupperna förekommer både centrala samrådsmöten och samrådsmöten för specifika verksamhetsområden eller förvaltningar. I de centrala samråden tenderar mötena att bli mer strukturerade och politiker som deltar kan fatta beslut och få mandat att driva frågor inom olika verksamheter. En risk med att ha centrala samråd är dock att tjänstepersoner och politiker kan tappa intresset om de får höra för mycket diskussioner om frågor som inte direkt berör dem. Det är en erfarenhet som går igen från de gemensamma samråden med flera minoriteter samtidigt.

De centrala samråden är enligt tjänstepersonerna ofta inriktade på strukturella frågor vilket gör att representanter från minoriteterna inte får utrymme att ta upp specifika frågor om till exempel förskola eller äldreomsorg.

I de mer verksamhetsnära samråden blir diskussionerna mer konkreta och då blir det lättare att få dit relevanta chefer och föra en direkt diskussion med de personer från minoriteterna som är berörda.

I fokusgrupperna med minoriteterna framkom erfarenheter av att större kommuner lägger ut samråd på stadsdelsförvaltningar. I de fall decentraliserade samråd leder till många möten kan det bli betungande för minoriteterna som ska delta. En intervjuperson berättar att hen kallats till 17 samråd under ett år.

Informationsmöten ”för att” – nej tack!

En likhet mellan minoriteterna i fokusgrupperna är uppfattningen att många samråd genomförs bara för att myndigheterna måste. En deltagare beskrev sin syn på sådana samråd så här:

> *Ibland är det så att det är problematiskt för att samråden inte är samråd utan det bara är informationsmöte eller symboliska möten. De kallas samråd, fast egentligen är besluten fattade ett halvår innan. Man checkar av så att vi inte går i taket eller blir jätteupprörda. Då blir det fånigt. Det är ju också så att många som deltar på samråd från vår sida gör det ideellt. Då blir det nästan oförskämt, ska jag säga.*

Vilka deltar i samråden

Vid samtliga samråd, anordnade av såväl kommuner som landsting, har tjänstepersoner från myndigheterna deltagit. Vid de allra flesta möten har även representanter för de nationella minoriteternas föreningar deltagit. Det är även vanligt att personer deltar som inte är representanter för någon förening eller organisation.

Barn och ungdomar från nationella minoriteter deltar sällan i samråd. I var femte kommun som haft samråd med sverigefinnar och samer har ungdomar deltagit. Bland de kommuner som samrått med romer har unga deltagit hos en tredjedel. Vid samråd med tornedalingar och judar har inga unga deltagit. Även vid de samråd som landstingen anordnar saknas ofta barn och ungdomar.

Det är mer vanligt att politiker deltar i samråd än att de inte gör det. I landstingen är deltagande från politiker något mindre vanligt och har förekommit hos cirka hälften av de landsting som anordnat samråd. Förvaltningschefer har deltagit i hälften av kommunernas samråd med samer, i något mindre utsträckning i samråden med sverigefinnar och än mer sällan med romer, tornedalingar och judar. När det gäller landstingen har förvaltningschefer deltagit främst vid samråd med samer, tornedalingar och romer.

Tabell 11. Formerna för samråden. Antal kommuner som svarat att personer från respektive grupp deltagit vid samråd med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Representanter för föreningar/ organisationer för nat. min.	48	18	5	15	4
Personer som tillhör nat. min, men som ej deltagit som representant för förening/ organisation	39	12	4	12	3
Barn/ungdomar från nat. min.	11	5	0	6	0
Politiker i kommunen	43	15	5	12	3
Förvaltningschef i kommunen	22	12	2	6	1
Tjänsteperson i kommunen	52	23	7	17	5
Tjänsteperson från annan samverkande myndighet	10	5	1	5	0
Tjänsteperson från annan samverkande kommun	4	2	0	0	0
Antal kommuner som haft samråd med minoriteten	**52**	**23**	**7**	**17**	**5**

Tabell 12. Formerna för samråden. Antal landsting som svarat att personer från respektive grupp deltagit vid samråd med respektive minoritet.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Representanter för föreningar/ organisationer för nat. min.	8	5	2	1	1
Personer som tillhör nat. min, men som ej deltagit som representant för förening/ organisation	4	4	0	1	0
Barn/ungdomar från nat. min.	2	2	1	0	0
Politiker i landstinget	5	3	1	1	0
Förvaltningschef i landstinget	2	3	1	1	0
Tjänsteperson i landstinget	8	6	2	1	1
Tjänsteperson från annan samverkande myndighet	5	2	0	0	0
Tjänsteperson från annan samverkande kommun	5	3	0	0	0
Antal landsting som haft samråd med minoriteten	**8**	**6**	**2**	**1**	**1**

Påverkar samråden beslut och inriktning?

Med enstaka undantag anser samtliga kommuner att samråden med minoriteter påverkat beslut och inriktning på kultur- och språkområdet.

När det gäller förskola och äldreomsorg är det en majoritet av de kommuner som haft samråd med sverigefinnar och samer som anser att dessa samråd påverkat beslut och inriktning, medan motsvarande bara gäller hos enstaka av de kommuner som samrått med tornedalingar, romer och judar.

Att samråden får effekt på beslut och inriktning vid skolfrågor är mest vanligt bland de kommuner som samråder med samer och romer. När det gäller samrådens påverkan på individ- och familjeomsorg är den mest märkbar för den romska minoriteten.

Tabell 13. Antal kommuner som svarat att samråden påverkat beslut och inriktning inom respektive verksamhetsområde under 2018.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Kultur och språk	50	22	6	15	4
Förskola	31	16	2	3	1
Äldreomsorg	38	14	1	3	1
Skola	18	13	2	11	2
Individ- och familjeomsorg	8	3	1	8	1
Antal kommuner som haft samråd med minoriteten	**52**	**23**	**7**	**17**	**5**

Om man för varje minoritet jämför antalet möjliga påverkanstillfällen med det faktiska utfallet, framkommer att samråden med samer och sverigefinnar resulterat i störst påverkan. För drygt hälften av de verksamhetsområden och kommuner där påverkan varit

möjlig har så också skett. För romerna är utfallet något lägre, knappt hälften. Samråden med den judiska och tornedalska minoriteten resulterar i lägst andel påverkan, cirka en tredjedel.

Även bland landstingen är det frågor om kultur- och språk som minoriteterna påverkar mest. Att samråden lett till påverkan avseende utbildning och hälso- och sjukvård har bara förekommit för de sverigefinska och samiska minoriteterna. Inga samråd med den judiska minoriteten har påverkat beslut eller inriktning på något av de efterfrågade områdena, och för den romska och tornedalska minoriteten har påverkan endast skett avseende området kultur och språk.

Tabell 14. Antal landsting som svarat att samråden påverkat beslut och inriktning inom respektive verksamhetsområde under 2018.

	Sverigefinnar	Samer	Tornedalingar	Romer	Judar
Kultur och språk	7	5	2	1	0
Utbildning	2	2	0	0	0
Hälso- och sjukvård	4	4	0	0	0
Antal landsting som haft samråd med minoriteten	**8**	**6**	**2**	**1**	**1**

Olika frågor viktiga för minoriteterna

I fokusgrupperna framkom att minoriteterna har olika syn på vilka frågor som bör tas upp på samråden. Vilka frågor som anses viktiga är i stor grad beroende av deltagarnas erfarenheter och aktuella utmaningar. Skillnaderna mellan grupperna understryker vikten av separata samråd för varje nationell minoritet.

Sammanfattningsvis framkom i fokusgruppen med tornedalingarna att deras viktigaste fråga var språkets överlevnad, dess bevarande och utveckling. Den judiska minoriteten lyfte behovet av att förtydliga att de inte enbart är en religiös eller språklig minoritet. De menade att den kulturella dimensionen av det judiska nästan alltid ignoreras. Även frågor om antisemitism, hot och hat och de därmed följande säkerhetsfrågorna är viktiga för den judiska minoriteten. I fokusgruppen med samer lyfte intervjupersonerna vikten av att bevara och utveckla de samiska språken. De ville också på ett tydligare sätt integrera det samiska i det lokala och regionala kultur- och samhällslivet. I fokusgruppen för romer lyftes frågeställningar som berör socialtjänsten och utbildningsförvaltningarna. En synpunkt framkom om att socialtjänsten inte tar hänsyn till barns behov av kontakt med romsk kultur och språk i de fall de tas omhand av samhället. Även modersmålsundervisning och avhopp från skolan lyftes upp som viktiga frågor. Den fråga som framstod som den viktigast i fokusgruppen med sverigefinnar var de äldre som förlorat sin svenska på grund av sjukdom. Att dessa personer inte kan tala eller förstå svenska menade fokusgruppen ignoreras av äldreomsorgen och hälso- och sjukvården.

Ett upplägg som uppskattas av minoriteterna är möten som koncentreras till ett tema, till exempel äldreomsorg. Då kan personer som är särskilt insatta och intresserade delta och alla måste inte vara med varje gång.

”Påverka men inte besluta”, eller...?

I flertalet fokusgrupper uttryckte minoriteterna att de kan påverka men inte besluta i frågor av betydelse för dem. Mycket frustration fanns över att komma in för sent i processen i olika frågor. En fokusgrupp lyfte dock ett exempel på det motsatta, att minoriteten fick vara med tidigt i processen med att ta fram en strategi för arbetet, vilket uppskattades.

Även när minoriteten får komma in i ett tidigt skede behövs det en kontinuitet för att kunna följa processen hela vägen, annars är risken att minoriteten görs ansvarig för ett resultat som man inte har kunnat påverka fullt ut. Minoriteterna ansåg att informella möten och direktkontakter med politiker och tjänstepersoner ibland är ett effektivare sätt att påverka i en specifik fråga än att delta i mer formella samråd.

Tjänstepersonerna beskrev minoriteternas inflytande som varierande. I princip beskrev de samråden som rådgivande organ där representanter får komma med synpunkter och medskick som beaktas av myndigheternas beslutsfattare. I vissa kommuner och landsting beslutar samråden om fördelning av de statsbidrag som finns i förvaltningsområdena. I dessa fall kan frågor om statsbidraget och vilka föreningar och aktiviteter som ska tilldelas bidrag ta stort utrymme. Statsbidraget kan då bli en källa till konflikt, vilket beskrivs på följande sätt av en tjänsteperson:

> *Vi har ansökningsförfarande där föreningar kan ansöka om bidrag, och det är bra aktiviteter. Men när vår kommunala verksamhet vill köra någon temadag inom äldreomsorgen, då säger minoriteterna att det får avslag, det får tas i den ordinarie budgeten. (...) De tycker att det är föreningarnas pengar.*

En del kommuner och landsting har fattat principiella beslut om att samråden inte ska diskutera hur statsbidraget ska fördelas. En del har fattat beslut om att statsbidraget framförallt ska gå till kommunens kunskapshöjande insatser om nationella minoriteter eller till insatser för språk och kultur, snarare än till föreningars kultursatsningar. Det fanns exempel på kommuner som har undantagit beslut om statsbidrag för att undvika jäv och konflikter. Så här uttryckte en tjänsteperson detta:

> *Vi har särkopplat pengar från samråd så att inte det är samma sak. Samråd är en sak, verksamhetsbidrag en annan sak. Även på tjänstemannanivå. Så de som håller i samrådet håller inte på med verksamhetsstöd. Man gjorde det tidigare men man ser en risk och en fara i det, speciellt om man har haft långvariga relationer.*

Olika förväntningar

Fokusgrupperna visar att minoriteternas, kommunernas och landstingens förväntningar på samråden ibland skiljer sig från varandra.

En del tjänstepersoner upplevde att intresset för statsbidraget är ett huvudskäl för minoritetsrepresentanterna att delta i samråd. Andra upplevde att minoriteterna önskar föra diskussioner om hur kommunen långsiktigt kan förbättra sina olika verksamheter. Genomgående upplevde tjänstepersoner att minoriteterna önskar reellt inflytande och har förväntningar på att någonting konkret ska hända till följd av samråden. Förväntningarna anses dock ibland vara orealistiska utifrån vad som är möjligt. Det framkom exempel där

minoriteter haft förväntningar på snabb uppstart av ny verksamhet och i något fall har det funnits krav om att vara med och schemalägga personal i kommunen.

Tjänstepersoner uppfattade också att minoritetsrepresentanterna såg kommunen och landstinget som antingen möjliggörare eller genomförare. En möjliggörare har rollen att stärka gruppen och ge förutsättningar till minoriteten att själv utveckla, planera och genomföra något, vilket gör minoriteten mer aktiv. En genomförare har snarare rollen att själv planera, komma med förslag och driva igenom något som minoriteten sedan kan bedöma. Detta kan leda till att minoriteten blir mer passiv. Dessa skilda synsätt på kommunens och landstingets roll kom också till uttryck i fokusgrupperna med minoriteter. I en och samma fokusgrupp fanns det delade meningar om huruvida ansvaret för att bevara och utveckla minoritetens språk och kultur borde ligga på minoritetsgruppen eller inte.

När samråd funnits en längre tid kan förväntningarna förändras och bli mer realistiska utifrån den kommunala verksamheten, något som en tjänstepersonen beskrev så här:

> *Eftersom vi har haft, upplever jag, väldigt bra samråd, så har också minoritetsgrupperna fått upp ögonen för att det inte är så lätt att genomföra saker även om ambition och vilja finns. Det har snarare blivit så att vi har mötts kring att vissa saker faktisk är komplicerade. Vi har också mötts kring vad som är möjligt att göra nu och vad man måste vänta med. Jag skulle vilja säga att vi har närmat oss varandra i förväntningar på vad som är möjligt och rimligt.*

Liknande erfarenheter uttryckte minoriteterna. Återkommande möten över tid gör att tjänstepersoner förstår mer om minoritetsgruppen, samtidigt som minoriteten får ökad insikt i hur det kommunala arbetet fungerar.

Att tjänstepersoner och beslutsfattare som deltar i samråd har kunskap om minoriteten och minoritetslagen är i sin tur en förväntan från minoriteternas sida. Minoriteterna menar dock att det ofta finns brister i kunskapen. Så här säger en representant från den romska minoriteten:

> *Nu finns det en minoritetslag sen 2010 och en förstärkt sådan sen 1 januari[2019], men jag tror fortfarande att de flesta kommuner tror att det här är rekommendationer och inte ett måste. Och den okunskapen gör att man ofta går förbi den här gruppen, och så säger man ”vi har så många minoriteter i kommunen. Hur ska pengarna räcka till? Hur ska tiden räcka till?”*

För att undvika krockar utifrån olika förväntningar har några kommuner arbetat aktivt med strukturerna och utbildat om vad samråd innebär. Vissa tycker att arbetet har gett goda resultat medan andra fortfarande har utmaningar.

Diskriminering och utsatthet

Som framgår av enkätstudien i avsnittet om inflytande och delaktighet är diskriminering och utsatthet det område som berörs i minst utsträckning i samråden med nationella minoriteter. Detta resultat förstärks av de tjänstepersoner som intervjuats i fokusgrupperna. Av intervjuerna framkom att frågor om rasism och utsatthet är sällsynta

på samråden. Den huvudsakliga förklaringen till detta är sannolikt att diskriminering och utsatthet främst behandlas under samråden med judar och romer, två minoritetsgrupper som upplever sig utsatta för diskrimininering och som relativt få kommuner samråder med.

Kommuners och landstings åtgärder för att motverka diskriminering

Färre än hälften av de kommuner som besvarat enkäten uppger att de har utbildat och/eller informerat personal i kommunen om nationella minoriteter och deras rättigheter. Av de kommuner som genomfört sådana insatser ingår majoriteten i förvaltningsområden.

Bilden är en annan när det gäller kommunernas insatser för att utbilda och/eller informera personal om diskrimineringsfrågor som omfattar nationella minoriteter. Relativt få kommuner har genomfört sådana insatser men intressant att notera är att majoriteten av de som ändå gjort insatser inte ingår i förvaltningsområdena. I fokusgrupperna med minoriteter var det framförallt de romska och judiska minoritetsrepresentanterna som uttalade problem med och exempel på utsatthet och diskriminering.

Utöver att utbilda och informera personalen har 33 kommuner uppgett att de genomfört andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nationella minoriteter. Även om en majoritet av dessa kommuner ingår i förvaltningsområden är det endast var fjärde som genomfört sådana insatser. Bland de kommuner som inte ingår i förvaltningsområden är det 14 som genomfört andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nationella minoriteter.

Tabell 15. Antal och andel kommuner som genomfört respektive insats under 2018. Totalt av svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Utbildat/informerat personal om nat. min. och deras rättigheter	Utbildat/informerat personal om diskrimineringsfrågor som omfattar nat. min.	Genomfört andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nat. min.
Totalt antal	83	51	33
Total andel (%)	39	25	17
Antal i FO	67	18	19
Andel i FO (%)	85	23	24
Antal ej i FO	16	33	14
Andel ej i FO (%)	12	26	12

Även bland landstingen är det ett fåtal av de som besvarat enkäten som utbildat och/eller informerat personal om nationella minoriteter och deras rättigheter. Fem landsting har gjort det för personal inom förvaltningen och åtta för personal inom hälso- och sjukvården. De fåtal utbildningsinsatser som genomförs sker i landsting som ingår i förvaltningsområden.

Sju landsting har utbildat och/eller informerat personal inom landstingsförvaltningen om diskrimineringsfrågor som omfattar nationella minoriteter, nio har gjort det för personal inom hälso- och sjukvården. På samma sätt som för kommunerna är det vanligare att

landsting som inte ingår i förvaltningsområde har utbildat eller informerat personalen om diskrimineringsfrågor.

Utöver nämnda utbildnings- och informationsinsatser har sex landsting genomfört andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nationella minoriteter. Fyra av dessa landsting ingår i förvaltningsområden och två gör det inte.

Tabell 16. Antal landsting som genomfört respektive insats under 2018.
Totalt av svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Utbildat/informerat om nat. min. och deras rättigheter		Utbildat/informerat om diskrimineringsfrågor som omfattar nat. min.		Genomfört andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nat. min.
	Personal inom		Personal inom		
	förvaltning	hälso- & sjukvård	förvaltning	hälso- & sjukvård	
Totalt antal	5	8	7	9	6
Antal i FO	4	7	3	5	4
Antal ej i FO	1	1	4	4	2

En del av det ordinarie antidiskrimineringsarbetet

I fokusgruppen med tjänstepersoner påpekade flera kommuner att det är viktigt att antidiskrimineringsarbetet gällande de nationella minoriteterna blir en del av kommunens övriga arbete mot diskriminering och för mänskliga rättigheter. Så här beskrev en tjänsteperson i fokusgruppen detta:

> *Om man kopplar arbetet med nationella minoriteter till kommunens övergripande arbete med mänskliga rättigheter och antidiskriminering (...) då tror jag att man skapar en kontext där det här blir väldigt förståeligt. Man kan också driva de här frågorna med annan kraft för att det inte blir ett parallellt spår. I anslutning till det här så är det viktigt att det kommer in i ordinarie styrsystem.*

Fokusgrupperna lyfte även betydelsen av att öka kunskapen om nationella minoriteter och synliggöra dessa. Flera kommuner satsar på att informera personal och allmänhet om de nationella minoriteterna och deras rättigheter.

I fokusgrupperna framkom att motsättningar och fördomar mellan personer från olika nationella minoriteter ibland aktualiseras i samråden. En tjänsteperson beskriver detta på följande sätt:

> *Det blir lite intressanta samtal ibland i samrådsgruppen beroende på vilka som kommer, därför att en del tänker att bara för att de tillhör en nationell minoritet så är de experter på området nationella minoriteter. Det uppstår ju ofta sådana saker när man är ganska fördomsfull fast man inte märker det själv. Mot andra grupper i rummet. Det finns mycket sådant också att jobba med. Vi har haft sådana diskussioner t. ex. när man pratar om pengar i statsbidraget så varför ska...? ”Vi har funnits här längre”, ”vi är en större grupp”.*

Nationella minoriteters syn på diskriminering och utsatthet

I fokusgrupperna med minoriteter framkom att uppfattningar om diskriminering och utsatthet skiljer sig mellan grupperna. Flera beskrev hur tidigare diskriminering fortfarande påverkar språk- och kulturutvecklingen inom den egna minoriteten.

Ett tydligt budskap från fokusgruppen med den judiska minoriteten var att det offentliga inte kan lägga ansvaret för arbetet mot diskriminering, rasism och antisemitism på minoriteterna själva. Deltagarna påpekade att judiska institutioner ofta blir kontaktade av barn och ungdomar som utsatts för antisemitism och behöver stöd. Likaså är det många som hör av sig när skolor arbetar med frågor om Förintelsen. Resurserna räcker inte till för den efterfrågan som finns och det är en principfråga att ansvaret för att motverka antisemitism ska ligga på det allmänna. Enligt deltagarna behöver kommuner och landsting i större utsträckning ta ett ansvar för att vara stöd åt såväl enskilda som verksamheter och i större utsträckning samverka med den judiska minoriteten.

Fokusgruppen med romer lyfte problemen med antiziganism som fortfarande leder till diskriminering, både i samhället och i myndigheters handläggning och beslut. Det fanns också erfarenhet av att fördomar och förutfattade meningar om romer som grupp kan göra det svårt för dem att få inflytande vid samråd. Att myndigheter inte bemödar sig om att förstå romers behov såg deltagarna som ytterligare ett uttryck för rasism och strukturell diskriminering av romer.

I den tornedalska fokusgruppen handlade diskussionen bland annat om att effekterna av tidigare diskriminering lever kvar. En av deltagarna beskrev detta på följande sätt:

> *Det tar lång tid att ändra på det här. Jag började i skolan på 50-talet och då var vi förbjudna att prata. Det är därför jag har så stora öron, för att fröken vred mig i öronen hela tiden. Det är där det bottnar. Språket är inget språk. (...). Det här finns fortfarande kvar. Många har sagt nu efteråt att det aldrig har varit förbjudet.*

Fokusgruppsdeltagarna ansåg att detta lett till att många tornedalingar förutom svårigheten att tala meänkieli, också har en känsla av social underlägsenhet. I Tornedalen är tornedalingar i majoritet och där anser fokusgruppen inte att de för närvarande är utsatta för någon direkt diskriminering. Däremot ansåg deltagarna att tornedalingar själva ibland har diskriminerande attityder mot andra nationella minoriteter, till exempel samer. I dagsläget upplevs landsorts- och storstadsperspektiven mer relevanta, då landsortens behov lätt hamnar i skymundan enligt deltagarna i fokusgruppen.

Fokusgruppen med sverigefinnar tog upp att många finskspråkiga äldre är utsatta när de inte kan göra sig förstådda inom omsorgen. Deltagarna poängterade att dessa äldre blir indirekt diskriminerade när det inte finns personal som förstår dem och som de kan prata med. Däremot ansåg deltagarna att de sällan hör nedsättande kommentarer om ”finnar” nuförtiden och någon beskrev det som att de har ”åkt upp på statusstegen”. Istället uppmärksammades även i denna fokusgrupp förekomsten av nedlåtande åsikter från den egna gruppen gentemot andra etniska grupper.

I fokusgruppen med samer kom det fram att den direkta diskrimineringen numer förekommer i mindre utsträckning. Gruppen pekade däremot på majoritetssamhällets okunskap om samer, deras historia och kultur vilket i förlängningen kan leda till diskriminering. De beskrev till exempel att samiska barn alltför sällan får sina rättigheter tillgodosedda när det gäller språk och kultur i förskola och skola.

Språk och kulturell identitet

Frågor om språk och kultur är det område som har behandlats i flest samråd oavsett vilken nationell minoritet samrådet gäller. Även om alla kommuner vid samråden behandlar språk och kultur, sker det dock på olika sätt.

I en av fokusgrupperna påtalade tjänstepersoner behovet av att kommuner och landsting stöttar det civila samhället och ser det som en samarbetspart i språk- och kulturfrågor. En person uttryckte det som att det behövs en ”fungerande infrastruktur” runt de nationella minoriteternas olika föreningar, en uppfattning som delades av deltagarna i fokusgruppen för minoriteter.

Att myndigheter avsätter resurser för olika kulturevenemang uppskattas av minoritetsrepresentanterna i fokusgrupperna. En del tog också upp behov av större nationella satsningar som kan nå utanför storstäderna, och behov av samverkan med minoriteterna i detta arbete.

Vilka språk använder kommuner och landsting i sin information?

En majoritet av de kommuner och landsting som besvarat enkäten har genomfört insatser i syfte att informera nationella minoriteter om deras rättigheter. Samtliga kommuner som ingår i förvaltningsområden informerar via en eller flera kanaler. Bland kommunerna utanför förvaltningsområdena är det drygt var tredje som gör det. Av alla landsting inom förvaltningsområdena är det endast ett som inte informerar, medan det endast är ett av landstingen utanför som ger information.

Den egna webbplatsen är den vanligaste kanalen för att nå minoriteterna med information om deras rättigheter. Men även seminarier, möten, broschyrer, sociala medier och lokaltidningar används.

Samtliga landsting och nästan samtliga kommuner som informerar om de nationella minoriteternas rättigheter har gjort det på det svenska språket. Utöver detta har 75 kommuner informerat på finska. Andelen är högre bland kommuner som ingår i förvaltningsområden och lägre för dem som inte ingår. Information på samiska, meänkieli, romani chib och jiddisch erbjuds i ungefär 20–30 kommuner beroende på språk.

Information på finska, samiska och meänkieli har erbjudits i nästan alla de kommuner som ingår i respektive språks förvaltningsområde.

Tabell 17. Antal och andel kommuner som svarat att respektive språk använts för att informera nationella minoriteter om deras rättigheter. Totalt av svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Finska	Samiska	Meänkieli	Romani chib	Jiddisch
Totalt antal	75	32	20	24	18
Total andel (%)	59	25	16	19	14
Antal i FO	62	30	19	18	13
Andel i FO (%)	78	38	24	23	16
Antal ej i FO	13	2	1	6	5
Andel ej i FO (%)	27	4	2	13	10

Bland de 14 landsting som informerar om de nationella minoriteternas rättigheter erbjuder alla utom två information på finska. Information på övriga språk erbjuds vid sex till sju landsting enligt tabell nedan. Samtliga landsting erbjuder information på svenska.

Tabell 18. Antal landsting som svarat att respektive språk använts för att informera nationella minoriteter om deras rättigheter. Totalt samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Finska	Samiska	Meänkieli	Romani chib	Jiddisch
Totalt antal	12	7	6	6	6
Antal i FO	11	6	5	5	5
Antal ej i FO	1	1	1	1	1

Drygt hälften av de landsting som besvarat enkäten har information på nationella minoritetsspråk som beskriver organisationens verksamhet. Av de 14 landsting som ingår i förvaltningsområden är det tio som har sådan information på minst ett minoritetsspråk.

Det är 11 landsting som har information om organisationen på finska, sju har det på samiska, sex på jiddisch och fyra landsting har information på meänkieli och romani chib.

Tabell 19. Antal landsting som har information om organisationens verksamhet på respektive språk. Totalt samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Finska	Samiska	Meänkieli	Romani chib	Jiddisch
Totalt antal	11	7	4	4	6
Antal i FO	9	6	3	3	4
Antal ej i FO	2	1	1	1	2

Kommunernas arbete för att skydda och främja de nationella minoriteternas kultur och språk

Det finns olika metoder och arbetssätt som kommuner tillämpar för att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Flera kommuner erbjuder modersmålsundervisning för barn och elever. Andra relativt vanliga insatser är att uppmärksamma minoriteternas högtidsdagar, tillgängliggöra böcker och tidskrifter på minoritetsspråk och om de nationella minoriteterna. Det genomförs också ett flertal kulturella aktiviteter som teater, film och utställningar.

Nationella minoritetsspråk i förskola och skola

Två tredjedelar av de kommuner som besvarat enkäten erbjuder modersmålsundervisning på minoritetsspråk i grundskolan. Bland de kommuner som ingår i förvaltningsområden erbjuder de flesta modersmålsundervisning, medan andelen är närmare hälften i kommunerna utanför förvaltningsområdena. Modersmålsundervisning i gymnasieskolan erbjuds i fyra av tio kommuner, något vanligare i förvaltningsområdena än i övriga kommuner.

Modersmål på nationella minoritetsspråk i förskola och förskoleklass finns hos knappt hälften av kommunerna. I kommunerna som ingår i förvaltningsområden är det vanligare, närmare åtta av tio kommuner erbjuder det.

Att undervisningen i skolan är tvåspråkig är mindre vanligt, 24 kommuner har svarat att de har det varav 16 är kommuner i förvaltningsområden. Tvåspråkig undervisning innebär att det nationella minoritetsspråket används i undervisningen även utanför lektioner avsedda för språk eller modersmål.

Tabell 20. Antal och andel kommuner som under 2018 på respektive sätt arbetat för att skydda och främja nationella minoriteters språk och kultur. Totalt av de svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Modersmål i		Modersmåls-undervisning i		Tvåspråkig undervisning inom skolan
	förskola	förskole-klass	grund-skola	gymnasie-skola	
Totalt antal	97	103	142	82	24
Total andel (%)	45	48	66	38	11
Antal i FO	66	60	73	34	16
Andel i FO (%)	84	76	92	43	20
Antal ej i FO	31	43	69	48	8
Andel ej i FO (%)	23	32	51	35	6

Att en kommun rapporterat att den erbjuder modersmål och modersmålsundervisning på nationella minoritetsspråk säger en del om kommunens arbete och möjligheter. Det beskriver däremot inte i vilken utsträckning efterfrågade behov avseende olika språk uppfylls. Förhållandevis många kommuner, tre av tio, har även svarat att de är osäkra på om skolan erbjuder modersmål på nationella minoritetsspråk. Osäkerheten är störst avseende gymnasieskolan och lägst avseende grundskolan.

Skolan viktig arena anser minoriteterna

Samtliga minoriteter i fokusgrupperna lyfte fram insatser inom skolan som viktiga för att främja nationella minoriteters språk och kultur. Den samiska fokusgruppen ansåg att samisk kultur fått ett uppsving tack vare möjligheten att få undervisning i de samiska språken, även om många utmaningar fortfarande finns inom området. Deltagarna ansåg samtidigt att skolor i större utsträckning borde inkludera samers kulturella uttrycksformer inom till exempel slöjd och andra ämnen.

Fokusgrupperna för minoriteter uppfattade att kommuner inte tillhandahåller modersmålsundervisning i den utsträckning de är skyldiga att göra det. En anledning ansågs vara att ansvariga saknar en grundläggande förståelse för betydelsen av att barn som tillhör nationella minoriteter får utveckla sitt språk. Språkutvecklingen kan dock inte vänta utan mer resurser behövs till modersmålsundervisningen, påpekade deltagarna. De ansåg att kommunerna behöver anstränga sig mer för att hitta personer som är bäst lämpade för uppgiften när det finns lärarbrist. En deltagare berättade om sina erfarenheter:

Min egen dotter går i åttan. Jag har ansökt om hemspråk för henne i sex år, men det var först i går som en hemspråkslärare ringde mig. Sex år!

En annan utmaning som framkom i fokusgrupperna är att det kan vara känsligt för personer från den romska minoriteten att ange på en blankett att man vill ha modersmålsundervisning i romani chib, eftersom de befarar att det då blir offentligt och registrerat att man är rom. Här behöver kommunerna hitta sätt att ta emot anmälningar som föräldrar och barn kan känna sig trygga med. Det framkom även synpunkter på brister i kommuners information om möjligheter till förskola och äldreomsorg på nationella minoritetsspråk.

I referensgruppen påpekades att jiddisch skiljer sig från de andra minoritetsspråken i konsekvenserna av Förintelsen vilken medförde att den judiska minoriteten förlorade den ”kritiska massa” som ger förutsättningar för ett levande språk.

Böcker och information - på språken och om minoriteterna

I enkätresultatet framkommer att nästan samtliga kommuner som ingår i förvaltningsområden arbetar med att tillgängliggöra böcker, tidskrifter och multimedia på nationella minoritetsspråk på biblioteken. Motsvarande andel bland de kommuner som inte ingår i förvaltningsområden är drygt hälften. Något färre kommuner, såväl inom som utom förvaltningsområdena, arbetar med tillgängliggörande av böcker, tidskrifter och multimedia om nationella minoriteter på biblioteken.

Med enstaka undantag arbetar samtliga kommuner som ingår i förvaltningsområden med information på nationella minoritetsspråk. Det kan till exempel handla om information på kommunens webbplats, på skyltar och i broschyrer. Dessa insatser är dock ovanliga bland kommuner som inte ingår i förvaltningsområden.

Att en kommun erbjuder böcker och information på minoritetsspråk betyder att de erbjuder detta på minst ett minoritetsspråk. Hur många minoritetsspråk som erbjuds framgår dock inte, inte heller om samtliga minoritetsspråk som ingår förvaltningsområdet omfattas.

Tabell 21. Antal och andel kommuner som under 2018 på respektive sätt arbetat för att skydda och främja nationella minoriteters kultur och språk. Totalt av de svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Tillgängliggörande av böcker, tidskrifter, multimedia		Information på nationella minoritetsspråk
	på nationella minoritetsspråk på bibliotek	om nationella minoriteter på bibliotek	t.ex. på kommunens webbplats, på skyltar, i broschyrer
Totalt antal	155	135	94
Total andel (%)	72	63	44
Antal i FO	77	67	77
Andel i FO (%)	97	85	97
Antal ej i FO	78	68	17
Andel ej i FO (%)	57	50	13

Kulturella aktiviteter, språkkurser och högtidsdagar

Hälften av de kommuner som besvarat enkäten arbetar med kulturella aktiviteter som teater, film, dans och utställningar. Bland de kommuner som ingår i förvaltningsområden har nästan samtliga arbetat med detta, jämfört med en av fem bland de kommuner som inte ingår. Resultatet är det samma när det gäller att uppmärksamma nationella minoriteters högtidsdagar, vilket görs i nästan samtliga kommuner som ingår i förvaltningsområden men endast i var femte kommun som inte ingår.

Ett mindre antal kommuner arbetar med språkkurser i nationella minoritetsspråk utanför grund- och gymnasieskolan. En tredjedel av kommunerna som ingår i förvaltningsområdena har på något sätt arbetat med kurser i minoritetsspråk under 2018, till exempel i samarbete med studieförbund.

Tabell 22. Antal och andel kommuner som på respektive sätt arbetat för att skydda och främja nationella minoriteters kultur och språk. Totalt av de svarande samt uppdelat på ingår och inte ingår i förvaltningsområde.

	Kulturella aktiviteter, ex. teater, film, utställningar	Uppmärksamma nationella minoriteters högtidsdagar	Språkkurser i nationella minoritetsspråk
Totalt antal	105	102	27
Total andel (%)	49	47	13
Antal i FO	77	74	26
Andel i FO (%)	97	94	33
Antal ej i FO	28	28	1
Andel ej i FO (%)	21	21	1

Service och efterfrågan på nationella minoritetsspråk

Knappt hälften av kommunerna som ingår i förvaltningsområden har aktuella kartläggningar om service på minoritetsspråk i telefonväxel och reception samt när det gäller minoritetsspråkig personal. Omkring 20 procent har kartlagt service och efterfrågan av ärendehandläggning på minoritetsspråken. Omkring 40 procent uppger att kommunens nivå av service motsvarar den efterfrågan som finns i telefonväxel och reception. Cirka 20 procent anger att servicenivån motsvarar efterfrågan när det gäller ärendehandläggning.

Landstingens arbete för att skydda och främja de nationella minoriteternas kultur och språk

Bland landstingen har 13 svarat att de haft verksamhet för att främja nationella minoriteters språk och kultur, samtliga ingår i förvaltningsområden. En majoritet av landstingen har avsatt medel för att finansiera kulturverksamhet som relaterar till nationella minoriteter i sina regionala kulturplaner. Av dessa ingick nio i förvaltningsområden och tre gjorde det inte.

Efterfrågan om att använda nationella minoritetsspråk

Åtta landsting rapporterar att enskilda under 2018 efterfrågat att få använda finska i sina kontakter med landstinget. Två landsting rapporterar motsvarande för samiska. Inget

landsting rapporterar om att enskilda önskat använda sig av meänkieli, romani chib eller jiddisch. De flesta landsting, oavsett om de ingår i förvaltningsområden eller ej, svarar att de inte vet om det förekommit önskemål om att använda nationella minoritetsspråk.

På en övergripande fråga om i vilken utsträckning landstinget kan tillmötesgå enskildas efterfrågan om att få kommunicera på ett nationellt minoritetsspråk är svarsbilden relativt blandad. Fem landsting, varav fyra ingår i förvaltningsområden, anser att de i ganska stor utsträckning kan tillmötesgå önskemål om kommunikation på minoritetsspråk. Övriga landsting kan det endast i liten utsträckning eller är osäkra på svaret.

Tabell 23. Antal landsting om i vilken utsträckning de kan tillmötesgå enskildas önskan om att få kommunicera på nationellt minoritetsspråk.

	I stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	Inte alls/ i mycket liten utsträckning	Vet ej
Totalt antal	0	5	7	3	4
Antal i FO	0	4	6	2	2
Antal ej i FO	0	1	1	1	2

Nationella minoriteters ”a- och b-lag”

I fokusgrupperna med minoritetsrepresentanter framkom uppfattningen att det finns ett ”a- och ett b-lag ” när det gäller att främja och utveckla minoritetsspråken. ”A-laget” består av de minoriteter vars minoritetsspråk ingår i förvaltningsområden (finska, meänkieli och samiska). Detta innebär att kommuner och landsting får statsbidrag för att arbeta med de rättigheter som finns enligt lagstiftningen, bland annat att tillhandahålla förskola och äldreomsorg på minoritetsspråken. ”B-laget” består av den judiska och romska minoriteten vars minoritetsspråk kommuner och landsting inte får särskilda resurser för att arbeta med. Den judiska fokusgruppen såg stora problem med okunskapen kring att jiddisch inte bara är en fråga om språk utan även kultur. Gruppen uppfattade en negativ särbehandling av jiddisch, som bland annat tar sig uttryck i att språket är mindre synligt i public service och att det finns mindre resurser för språkvårdande insatser. Även i fokusgrupper med andra minoriteter framkom synpunkter om vikten att inte separera språk- och kulturfrågor, samt att det behövs större möjligheter att utbilda sig inom språken på högskolenivå.

I en fokusgrupp lyfte tjänstepersoner behovet av ett förvaltningsområde för romani chib. Avsaknaden av de särskilda resurser som statsbidraget ger, gör att romers språkliga behov inte kan tillgodoses. Så här uttryckte den kommunala tjänstepersonen detta:

> *I verksamheterna så ställs det hela tiden mot varandra ”vi har många fler människor som pratar somaliska eller arabiska”. Det blir någon slags tävling där. (...) det blir helt omöjligt att arbeta med de här frågorna på ett systematiskt och strategiskt sätt om det inte finns resurser för det. Och det gör det inte just nu.*

Kommuners och landstings organisering av arbetet med nationella minoriteter

Hur kommuner och landsting organiserar arbetet med nationella minoriteter har betydelse. I tidigare uppföljningar har Länsstyrelsen och Sametinget pekat på att det är en framgångsfaktor att det finns en utpekad funktion med ansvar för frågorna och att frågan har stöd hos myndigheternas ledningar. Från 2019 finns ett krav på att kommuner och landsting ska ta fram mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter. I årets uppföljning har vi därför ställt några övergripande frågor om hur kommuner och landsting organiserar sitt arbete.

Av de kommuner som besvarat enkäten har 79 kommuner (37 procent) en samordnande funktion för arbetet med nationella minoriteter. De flesta av dessa ingår i ett eller flera förvaltningsområden. Samtliga kommuner inom förvaltningsområdena för samiska och meänkieli har en samordnande funktion. Detta saknas däremot i nio av kommunerna i förvaltningsområden för finska.

En majoritet av landstingen, 14 stycken, har en funktion som ger vägledning och information om nationella minoriteter och deras rättigheter till personalen. Av dessa ingår 12 i ett eller flera förvaltningsområden.

Hälften av landstingen, alla inom förvaltningsområdena, har en liknande funktion för vägledning och information men som riktar sig till allmänheten.

Av enkätresultaten framgår att landstingen ser det som en framgångsfaktor att samverka kring samråd med länets kommuner, länsstyrelser samt andra nätverk. Landstingen framför också att Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) borde kunna ge ett bättre stöd i arbetet. Denna uppfattning stöds även av den referensgrupp som deltagit i arbetet med denna rapport.

I våra kontakter med kommuner och landsting har många samordnare uttryckt att de upplever sig som isolerade i sina organisationer och saknar engagemang för frågorna från ledningen. Samordnare vittnar om problem med mandat och förankring. Denna uppfattning förstärks av intervjuerna i fokusgrupperna där frågan om brist på engagemang och kunskap i den egna organisationen åter igen tas upp.

Kommuners och landstings arbete med mål och riktlinjer

Drygt var fjärde kommun (57 stycken) har svarat att de har mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter. Det är dock inte alla av dessa som har mål och riktlinjer för samtliga. Bland de kommuner som ingår i ett eller flera förvaltningsområden har drygt hälften mål och riktlinjer för arbetet.

I några kommuner finns ett pågående arbete med att ta fram mål och riktlinjer och i ytterligare några finns planer på att påbörja ett sådant arbete. En majoritet saknar dock såväl mål som riktlinjer och planer på att ta fram sådana under 2019.

Bland de kommuner som har mål och riktlinjer för arbetet har merparten fattat beslut om detta på politisk nivå, det vill säga i kommunfullmäktige, kommunstyrelse eller nämnd

Det är endast ett fåtal landsting som har mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter, dessa ingår alla i förvaltningsområden.

I referensgruppen påtalas att det finns ett samband mellan den låga kunskapsnivån om de nationella minoriteterna och avsaknaden av mål och riktlinjer.

Analys och förslag till åtgärder

Inflytande och delaktighet är en förutsättning för att förverkliga minoritetspolitiken. Samtidigt finns utmaningar med att få till en fungerande samrådsprocess både lokalt och regionalt. Resultaten visar att minoriteter och tjänstepersoner har liknande uppfattningar om hur en fungerande samrådsprocess bör se ut men att den är svårt att förverkliga i praktiken.

En reflektion vi gör utifrån underlagsrapporterna från fokusgrupperna är att tjänstepersoner såväl som minoritetsrepresentanter anser att ansvaret för samrådsprocessen ofta finns hos andra eller ligger utanför deras kontroll. Det kan till exempel handla om att kommunen eller landstinget inte vet hur de ska få kontakt med minoriteterna eller att minoriteterna inte har ett tillräckligt stort intresse. Flera minoritetsrepresentanter anser å sin sida att myndigheter ofta är okunniga om deras rättigheter och inte tar sitt ansvar för att tillgodose dem.

Enkätresultaten visar, liksom tidigare uppföljningsrapporter, att det finns stora skillnader mellan kommuner och landsting som ingår i förvaltningsområden och övriga. Förekomsten av förvaltningsområden tillsammans med statsbidraget har stor betydelse för om samråd genomförs, vilka minoriteter kommunerna samråder med och vilka frågor som diskuteras med respektive minoritet.

Resultaten visar också att det är viktigt att deltagarna, såväl minoriteter som beslutsfattare, upplever att samråden är meningsfulla för att de ska vilja fortsätta att bidra och skapa kontinuitet. Ett sätt att åstadkomma detta är att kombinera och anpassa formerna för samråden till olika sammanhang. Transparens och återkoppling är också viktigt för att skapa en fungerande dialog mellan myndighet och minoritet. Det kan bidra till att minoriteten får en ökad förståelse för verksamhetens förutsättningar och komplexitet samt synliggör att deras insats har betydelse. Det är därför anmärkningsvärt att så många av minoritetsrepresentanterna uppger att de inte får någon återkoppling efter samråden angående förslag och beslut.

Utmaningar

Minoriteterna har vid flera tillfällen påtalat att deras resurser inte räcker till för att delta i alla sammanhang som förväntas av dem. Detta gäller såväl ekonomiska som personella resurser.

Från och med 2019 ställs ännu högre krav på deltagande från minoriteternas sida då den strukturerade dialogen innebär en mer intensiv kontakt med myndigheterna. Därtill kommer kravet på att ge barn och unga från de nationella minoriteterna inflytande i frågor som berör dem. Flera kommuner och landsting vittnar redan om att de har svårt att mobilisera minoriteterna lokalt och regionalt. En fråga vi ställer oss är hur minoriteterna ska kunna matcha kommunernas och landstingens behov av dialogpartners om myndigheterna fullt ut lever upp till lagstiftningen.

Det är också svårt att se hur kommuner och landsting ska kunna prioritera frågor som inte alltid efterfrågas av minoriteterna själva på lokal eller regional nivå. Denna utmaning framkom även i flera av de öppna svaren från kommuner och landsting. Av svaren framkom också att flera kommuner inte förstår att de nationella minoriteterna har särskilda rättigheter och varför kommunerna ska göra insatser för just denna grupp. Detta

visar att kunskapen är låg hos flera kommuner och landsting och att det behövs fortsatta kunskapshöjande insatser, både om minoriteterna och minoritetspolitiken.

Av erfarenhet vet vi att uppsökande verksamhet kan vara ett bra sätt att få kontakt med minoriteter om de saknar aktiva föreningar. Sådana insatser är dock resurskrävande och det är därför orealistiskt att förvänta sig av kommuner och landsting att de ska prioritera ett sådant arbete om de inte får ekonomisk kompensation. Denna uppfattning synliggjordes också i de öppna svaren i enkäten. Samtidigt omtalas behovet av nya former och arenor för att möjliggöra den dialog med minoriteterna som krävs enligt lagstiftningen. Många vittnar om att det är främst äldre som deltar i de traditionella samrådsformerna och att det krävs andra former för att få en dialog med barn och unga.

Statsbidraget är en viktig resurs i implementeringen av minoritetspolitiken men kan även komplicera arbetet och leda till konflikter i samråden. Det finns också olika uppfattningar, både hos myndigheterna och minoriteterna, om vad som är syftet med statsbidraget och på vilket sätt minoriteterna ska ges möjlighet att påverka användningen av statsbidraget. Om statsbidraget ska kunna användas på ett effektivt sätt behöver de här oklarheterna redas ut.

Fokusgrupperna för minoriteter liksom referensgruppen som följt arbetet med denna rapport, menar att det är slående hur judar och romer hamnar vid sidan av arbetet för minoriteternas rättigheter. Detta trots att frågor om inflytande och delaktighet omfattas av de allmänna bestämmelserna i lagstiftningen och gäller samtliga nationella minoriteter och minoritetsspråk oavsett förvaltningsområden och statsbidrag. Romers och judars bristande inflytande leder i sin tur till att frågor som de anser vara viktiga och som berör delområdet diskriminering och utsatthet berörs i minst utsträckning på samråden.

Samtidigt framkommer i underlagen till rapporten och genom våra kontakter med minoriteterna, att det även för sverigefinnar, samer och tornedalingar finns stora utmaningar. Förvaltningsområdena har förvisso haft stor betydelse för utvecklingen av minoritetspolitiken och för dem vars språk omfattas av de särskilda rättigheter som finns där. Flera uppföljningsrapporter visar dock att inte ens i förvaltningsområdena tillgodoses rättigheterna fullt ut. Förvaltningsområden enligt befintlig modell med fokus på språkliga rättigheter kanske inte heller är lösningen för alla minoriteterna. I kommentarer från referensgruppen poängteras att det är viktigt att minoriteterna får definiera sig själva och inte pressas in i schabloner.

För den romska minoriteten finns den särskilda strategi för romsk inkludering som pågår sedan 2012 vilken ger romerna visst inflytande och delvis kompenserar avsaknaden av ett förvaltningsområde. När det gäller den judiska minoriteten finns dock inte ens någon strategi. Problembilden är alltså varierande men vi konstaterar att nuvarande politik inte tillräckligt effektivt tillgodoser minoriteternas behov och rättigheter. Kanske har minoritetspolitiken kommit till ett läge där det är dags för varje nationell minoritet att få sin egen strategi?

Förslag till åtgärder

- Att uppföljningsmyndigheterna får resurser och uppdrag att utforma och leda ett långsiktigt projekt i samverkan med kommuner och landsting i syfte att ta fram verktyg för samråd och dialog på lokal och regional nivå.

- Att MUCF (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) får i uppdrag att i samarbete med LSU (Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer) och de nationella minoriteternas ungdomsförbund att utveckla former för inflytande för barn och unga från de nationella minoriteterna.
- Att regeringen i dialog med den judiska minoriteten tar fram långsiktiga lösningar för att säkerställa den judiska minoritetens rättigheter avseende minoritetspolitikens samtliga delområden.

Bilagor

Bilaga 1. Enkät till kommuner

Frågor om kommunens kontakter med de nationella minoriteterna

1. Finns det för närvarande föreningar/organisationer som företräder nationella minoriteter i er kommun?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Samer	☐	☐	☐
b	Sverigefinnar	☐	☐	☐
c	Tornedalingar	☐	☐	☐
d	Romer	☐	☐	☐
e	Judar	☐	☐	☐

2. Har kommunen under 2018 fört samtal med de nationella minoriteterna om frågor som berör dem?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Med samer	☐	☐	☐
b	Med sverigefinnar	☐	☐	☐
c	Med tornedalingar	☐	☐	☐
d	Med romer	☐	☐	☐
e	Med judar	☐	☐	☐

3. Om nej, vänligen beskriv anledningen till detta.

_____
_____

Fråga om olika former för inflytande och delaktighet

4. På vilka sätt har nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet i kommunen i frågor som berör dem?

		Ja	Nej	Vet ej	Ej aktuellt
a	Formaliserade samråd (dvs. det finns en plan för samrådet avseende syfte, formalia och deltagare)	☐	☐	☐	☐
b	Referensgrupper	☐	☐	☐	☐
c	Direktkontakt med politiker/tjänstemän i specifika frågor	☐	☐	☐	☐
d	Remissinstanser	☐	☐	☐	☐
e	Öppna hearings i specifika frågor	☐	☐	☐	☐
f	Genom representation i kommunens råd för äldrefrågor (eller motsvarande)	☐	☐	☐	☐
g	Genom representation i kommunens ungdomsråd (eller motsvarande)	☐	☐	☐	☐
h	Idéburet offentligt partnerskap (IOP) mellan kommunen och en förening som företräder nationella minoriteter	☐	☐	☐	☐
i	Annat, vänligen ange: ……	☐			
j	Annat, vänligen ange: ……	☐			
k	Annat, vänligen ange: ……	☐			

Fråga om formaliserade samråd – gemensamma och enskilda

(Denna fråga får endast de som har svarat ”ja” på delfråga 4a)

5. Har kommunen under 2018 haft formaliserade samrådsmöten i någon av dessa två former:

a) Gemensamma samrådsmöten där *flera nationella minoritetsgrupper deltar vid samma möten*?

Ja – med vilka nationella minoriteter? (rullist på de nationella minoriteterna, flera val möjliga)

Nej

(Om ”ja” ovan vid 5a:)
Hur många *gemensamma* samrådsmöten med deltagare från flera olika minoritetsgrupper vid samma tillfälle har ni haft under 2018? (rullist med antal möten)

b) Enskilda samrådsmöten *med en nationell minoritet?*

Ja – med vilken/vilka nationella minoriteter? (rullist på de nationella minoriteterna, flerval möjligt. Respondenten ska svara på fråga 6–9 för respektive nationell minoritet som de anger här.

Nej (gå till fråga 10, hoppa över frågorna om enskilda samrådsmöten med en nationell minoritet)

(om ja ovan) Hur många *enskilda* samrådsmöten med en nationell minoritetsgrupp har ni haft under 2018 med (nedan kommer utifrån vilka de angett i 5b-ja)

(nationell minoritet) rullist med upp till 6 samrådsmöten

(nationell minoritet) rullist med upp till 6 samrådsmöten

Frågor om enskilda samrådsmöte/möten med en nationell minoritet

(Fråga 6–9 får bara de som svarat ”ja” på fråga 5 b.
Observera att kommuner kan ha enskilda möten med en minoritet på mötet/mötena, med flera minoritetsgrupper. Vi vill att de ska svara på frågorna 6–9 för respektive minoritetsgrupp som de har angett i 5 a - svarsalternativ ”ja”.)

6. Vilka frågor har ni behandlat på ert/era samrådsmöten med (nationell minoritet) under 2018?

		Ja	Nej
a	Kultur och språk	☐	☐
b	Förskola	☐	☐
c	Skola	☐	☐
d	Frågor som berör barn och unga, *utöver* förskole- och skolfrågor	☐	☐
e	Äldreomsorg	☐	☐
f	Diskriminering och utsatthet	☐	☐
g	Formerna för samråden	☐	☐
h	Kommunens mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter	☐	☐
i	Användning av statsbidrag (ej aktuellt för romer och judar)	☐	☐
j	Annat, nämligen ……	☐	
k	Annat, nämligen ……	☐	
l	Annat, nämligen ……	☐	

7. Vad av följande stämmer angående formerna för ert/era samrådsmöte/n med (nationell minoritet)?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Samrådsmötena är regelbundet återkommande	☐	☐	☐
b	De nationella minoritetsdeltagarna får ersättning (t.ex. arvode) för sitt deltagande	☐	☐	☐
c	Samrådsmötena hålls utanför ordinarie kontorsarbetstid	☐	☐	☐
d	De nationella minoriteterna kan föreslå frågor till dagordningen	☐	☐	☐
e	Det finns rutiner för att återkoppla hur kommunen har behandlat/beaktat samrådets synpunkter	☐	☐	☐
f	Samrådet/samråden har varit öppna för alla från den nationella minoriteten som velat delta	☐	☐	☐

8. Vilka har under 2018 deltagit i ert/era samråd med (nationell minoritet)?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Representanter för nationella minoritetens föreningar/organisationer	☐	☐	☐
b	Personer som tillhör nationella minoriteten men som inte deltagit i samrådet som representant för förening/organisation	☐	☐	☐
c	Barn och/eller ungdomar från nationella minoriteten	☐	☐	☐
d	Politiker i kommunen	☐	☐	☐
e	Förvaltningschef i kommunen			
f	Tjänsteperson i kommunen	☐	☐	☐
g	Tjänsteperson från annan samverkande myndighet/myndigheter Om ja, vilken myndighet: ……..	☐	☐	☐
h	Tjänsteperson från annan samverkande kommun/kommuner Om ja, vilken myndighet: ……..	☐	☐	☐

9. Har samrådet/samråden med (nationella minoritet) påverkat beslut och inriktning inom något av följande verksamhetsområden under 2018?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Kultur och språk	☐	☐	☐
b	Förskola	☐	☐	☐
c	Skola	☐	☐	☐
d	Äldreomsorg	☐	☐	☐
e	Individ- och familjeomsorg	☐	☐	☐
f	Annat, nämligen …….	☐		
g	Annat, nämligen …….	☐		
h	Annat, nämligen …….	☐		

Öppna frågor om kommunens arbete med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet

10. Vilken är kommunens största utmaning i arbetet med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet?
    _____
    _____

11. Vilken är kommunens största framgång i arbetet med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet?
    _____
    _____

Frågor om information och främjande

12. På vilket sätt har kommunen under 2018 informerat de nationella minoriteterna om deras rättigheter?

		Ja	Nej	Vet ej
a	På kommunens webbplats	☐	☐	☐
b	I sociala medier	☐	☐	☐
c	I lokaltidningar	☐	☐	☐
d	I broschyrer	☐	☐	☐
e	På seminarier/möten	☐	☐	☐
f	Information till föräldrar i förskolan	☐	☐	☐
g	Information till elever och föräldrar i skolan	☐	☐	☐
h	Information vid biståndsbedömningssamtal	☐	☐	☐
i	Annat, nämligen ……	☐		
j	Annat, nämligen ……	☐		
k	Annat, nämligen ……	☐		

13. På vilket/vilka språk har informationen givits? (om ja på frågan ovan)

		Ja	Nej
a	Samiska	☐	☐
b	Finska	☐	☐
c	Meänkieli	☐	☐
d	Romani chib	☐	☐
e	Jiddisch	☐	☐
f	Svenska	☐	☐

14. På vilket sätt har kommunen under 2018 arbetat för att skydda och främja nationella minoriteters språk och kultur?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Modersmål i förskolan	☐	☐	☐
b	Modersmål i förskoleklass	☐	☐	☐
c	Modersmålsundervisning i grundskolan	☐	☐	☐
d	Modersmålsundervisning i gymnasieskolan	☐	☐	☐
e	Tvåspråkig undervisning inom skolan	☐	☐	☐
f	Tillgängliggörande av böcker, tidskrifter och multimedia *på* nationella minoritetsspråk på bibliotek	☐	☐	☐
g	Tillgängliggörande av böcker, tidskrifter och multimedia *om* nationella minoriteter på bibliotek	☐	☐	☐
h	Kulturella aktiviteter, exempelvis teater, film, dans, utställningar	☐	☐	☐
i	Information på nationella minoritetsspråk, exempelvis på kommunens webbplats, på skyltar, i broschyrer	☐	☐	☐
j	Språkkurser i nationella minoritetsspråk (utanför grund- och gymnasieskolan t.ex. i samarbete med studieförbund)	☐	☐	☐
k	Uppmärksammat nationella minoriteters högtidsdagar	☐	☐	☐
l	Annat sätt, nämligen ……	☐		
m	Annat sätt, nämligen ……	☐		
n	Annat sätt, nämligen ……	☐		

15. Vilka andra insatser anser ni skulle bidra till att främja nationella minoriteters språk och kultur? Vänligen beskriv

_____

_____

Frågor om kommunens interna arbete

16. Har kommunen under 2018 utbildat/informerat personal i kommunen om nationella minoriteter och deras rättigheter?

    Ja (om ja, vilken personal?)
    Nej

17. Har kommunen under 2018 utbildat/informerat personal i kommunen om diskrimineringsfrågor som omfattar nationella minoriteter?

    Ja (om ja, vilken personal har deltagit i utbildningen, ge exempel på vad som har ingått i utbildningen)
    Nej

18. Har kommunen under 2018 genomfört några andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nationella minoriteter?

    Ja, vänligen ange vad
    Nej

19. Har kommunen en samordnande funktion för arbetet med nationella minoriteter?
    Ja
    Nej

20. Varifrån samordnar kommunen arbetet med nationella minoriteter?
    (denna fråga får de som svarat ”ja” på fråga 19)

		Ja	Nej
a	Från en kommunstyrelseförvaltning eller motsvarande	☐	☐
b	Från en fackförvaltning, vänligen ange ……	☐	☐
c	Från en kommundelsförvaltning /stadsdelsförvaltning	☐	☐
d	På annat sätt, vänligen ange ……	☐	☐
e	På annat sätt, vänligen ange ……	☐	☐
f	På annat sätt, vänligen ange ……	☐	☐

21. Har kommunen för närvarande mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter?

		Ja	Nej, men arbete med att ta fram mål och riktlinjer pågår	Nej, men vi planerar att påbörja arbetet med detta under 2019	Nej
a	Samer	☐	☐	☐	☐
b	Sverigefinnar	☐	☐	☐	☐
c	Tornedalingar	☐	☐	☐	☐
d	Romer	☐	☐	☐	☐
e	Judar	☐	☐	☐	☐

22. (om ”ja” på frågan ovan (fråga 21)
Ange vilken högsta nivå i kommunen som har fattat beslut om mål och riktlinjer.

Politisk nivå (kommunfullmäktige/kommunstyrelse/nämnd) har beslutat

Förvaltningschef har beslutat

Ansvarig enhetschef har beslutat

Ansvariga tjänstepersoner har beslutat

23. Inom vilka områden har kommunen en aktuell kartläggning av efterfrågan och utbud av service, samt inom vilka områden motsvarar servicen efterfrågan på det språk som kommunen ingår i förvaltningsområde för?
(Endast kommuner som ingår i förvaltningsområde för något av de tre språken får denna fråga.)

	Aktuell kartläggning finns	Aktuell kartläggning saknas	Servicenivån motsvarar efterfrågan	Servicenivån motsvarar inte efterfrågan	Ingen efterfrågan finns	Vet ej
a. Förskola på nationella minoritetsspråk	❍	❍	❍	❍	❍	❍
b. Äldreomsorg på nationella minoritetsspråk eller med kulturell inriktning	❍	❍	❍	❍	❍	❍
c. Service på minoritetsspråk i telefonväxel och reception	❍	❍	❍	❍	❍	❍
d. Ärendehandläggning på minoritetsspråk	❍	❍	❍	❍	❍	❍
e. Personal som talar nationella minoritetsspråk	❍	❍	❍	❍	❍	❍

24. Om kommunen ingår i flera förvaltningsområden, vänligen beskriv eventuella skillnader mellan språken vad gäller kartläggning och servicenivå.
    (Endast kommuner som ingår i 2 eller 3 förvaltningsområden får denna fråga)

_____
_____
_____

25. Regeringen fattade 2012 beslut om en långsiktig och samordnad strategi för romsk inkludering 2012–2032. Har kommunen under 2018 arbetat utifrån regeringens strategi för romsk inkludering?

    Ja Nej Vet ej

26. Avslutande fråga; är det någonting ni vill tillägga?

_____
_____
_____

Stort tack för er medverkan!

Bilaga 2. Enkät till landsting

Frågor om landstingets kontakter med de nationella minoriteterna

1. Finns det för närvarande föreningar/organisationer som företräder nationella minoriteter i landstingets geografiska ansvarsområde?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Samer	☐	☐	☐
b	Sverigefinnar	☐	☐	☐
c	Tornedalingar	☐	☐	☐
d	Romer	☐	☐	☐
e	Judar	☐	☐	☐

2. Har Landstinget under 2018 fört samtal med de nationella minoriteterna om frågor som berör dem?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Med samer	☐	☐	☐
b	Med sverigefinnar	☐	☐	☐
c	Med tornedalingar	☐	☐	☐
d	Med romer	☐	☐	☐
e	Med judar	☐	☐	☐

3. Om nej, vänligen beskriv anledningen till detta

_____
_____

Fråga om olika former för inflytande och delaktighet

4. På vilka sätt har nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet i frågor som berör dem i landstingets verksamhet?

		Ja	Nej	Vet ej	Ej aktuellt
a	Formaliserade samråd (dvs. det finns en plan för samråd avseende syfte, formalia och deltagare)	☐	☐	☐	☐
b	Direktkontakt med politiker/tjänstemän i allmänna och/eller specifika frågor	☐	☐	☐	☐
c	Referensgrupper	☐	☐	☐	☐
d	Remissinstanser	☐	☐	☐	☐
e	Öppna hearings i specifika frågor	☐	☐	☐	☐
f	Genom representation i landstingets råd för äldrefrågor (eller motsvarande)	☐	☐	☐	☐
g	Genom representation i landstingets ungdomsråd (eller motsvarande)	☐	☐	☐	☐
h	Idéburet offentligt partnerskap (IOP) mellan landstinget och en förening som företräder nationella minoriteter	☐	☐	☐	☐
i	Annat, vänligen ange: ……	☐			
j	Annat, vänligen ange: ……	☐			
k	Annat, vänligen ange: ……	☐			

Fråga om formaliserade samråd – gemensamma och enskilda

(Denna fråga får endast de som har svarat ”ja” på delfråga fråga 4 a)

5. Har landstinget under 2018 haft formaliserade samrådsmöten i någon av dessa två former:

a) Gemensamma samrådsmöten där *flera nationella minoritetsgrupper deltar vid samma möten*?

Ja – med vilka nationella minoriteter? (rullist på de nationella minoriteterna, flera val möjliga)

Nej

(Om ”ja” ovan:)
Hur många *gemensamma* samrådsmöten med deltagare från flera olika minoritetsgrupper vid samma tillfälle har ni haft under 2018? (rullist med antal möten)

b) Enskilda samrådsmöten *med en nationell minoritet?*

Ja – med vilken/vilka nationella minoriteter? (rullist på de nationella minoriteterna, flerval möjligt. Respondenten ska sedan svara på fråga 6–9 för respektive nationell minoritet som de anger här)

Nej: (gå till fråga 10, hoppa över frågorna om enskilda samrådsmöten med en nationell minoritet)

(om ja ovan) Hur många *enskilda* samrådsmöten med en nationell minoritetsgrupp har ni haft under 2018 med (nedan kommer utifrån vilka de angett i 5b-ja:)

(nationell minoritet) rullist med upp till 6 samrådsmöten

(nationell minoritet) rullist med upp till 6 samrådsmöten

Frågor om enskilda samrådsmöte/möten med en nationell minoritet

(Fråga 6–9 får bara de som svarat ”ja” på fråga 5 b. Observera att landsting kan ha enskilda möten med en minoritet på mötet/mötena, med flera minoritetsgrupper. Vi vill att de ska svara på frågorna 6–9 för respektive minoritetsgrupp som de har angett i 5a-svarsalternativ ”ja”.)

6. Vilka frågor har ni behandlat på ert/era samrådsmöten med (nationell minoritet) under 2018?

		Ja	Nej
a	Kultur och språk	☐	☐
b	Utbildning	☐	☐
c	Hälso- och sjukvård	☐	☐
d	Frågor som berör barn och unga	☐	☐
e	Diskriminering och utsatthet	☐	☐
f	Formerna för samråden	☐	☐
g	Landstingets mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter	☐	☐
i	Användning av statsbidrag (ej aktuellt för romer och judar)	☐	☐
j	Annat, nämligen ……	☐	
k	Annat, nämligen ……	☐	
l	Annat, nämligen ……	☐	

7. Vad av följande stämmer angående formerna för ert/era samrådsmöte/n med (nationell minoritet)?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Samrådsmötena är regelbundet återkommande	☐	☐	☐
b	De nationella minoritetsdeltagarna får ersättning (t.ex. arvode) för sitt deltagande	☐	☐	☐
c	Samrådsmötena hålls utanför ordinarie kontorsarbetstid	☐	☐	☐
d	De nationella minoriteterna kan föreslå frågor till dagordningen	☐	☐	☐
e	Det finns rutiner för att återkoppla hur landstinget/regionen har behandlat/beaktat samrådets synpunkter	☐	☐	☐
f	Samrådet/samråden har varit öppna för alla från den nationella minoriteten som velat delta	☐	☐	☐

8. Vilka har under 2018 deltagit i ert/era samråd med (nationell minoritet)?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Representanter för nationella minoritetens föreningar/organisationer	☐	☐	☐
b	Personer som tillhör nationella minoriteten men som inte deltagit i samrådet som representant för en förening/organisation	☐	☐	☐
c	Barn och/eller ungdomar från nationella minoriteten	☐	☐	☐
d	Politiker i landstinget	☐	☐	☐
e	Förvaltningschef i landstinget			
f	Tjänsteperson i landstinget	☐	☐	☐
g	Tjänsteperson från annan samverkande myndighet/myndigheter Om ja, vilken myndighet: …….. ……..	☐	☐	☐
h	Tjänsteperson från samverkande kommun/kommuner Om ja, vilken kommun…….. ……..	☐	☐	☐

9. Har samrådet/samråden med (nationella minoritet) påverkat beslut och inriktning inom något av följande verksamhetsområden under 2018?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Kultur och språk	☐	☐	☐
b	Utbildning	☐	☐	☐
c	Hälso- och sjukvård	☐	☐	☐
f	Annat, nämligen ……..	☐		
g	Annat, nämligen ……..	☐		
h	Annat, nämligen ……..	☐		

Öppna frågor om landstingets arbete med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet

10. Vilken är landstingets största utmaning i arbetet med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet?
    _____
    _____

11. Vilken är landstingets största framgång i arbetet med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet?
    _____
    _____

Frågor om information och främjande

12. Har landstinget någon information på nationella minoritetsspråk som beskriver organisationens verksamhet?
    Ja Nej

    Om ja, på vilket språk? (rullist, flerval)

13. På vilket sätt har landstinget under 2018 informerat de nationella minoriteterna om deras rättigheter?

		Ja	Nej	Vet ej
a	På landstingets webbplats	☐	☐	☐
b	I sociala medier	☐	☐	☐
c	I lokaltidningar	☐	☐	☐
d	I broschyrer	☐	☐	☐
e	På seminarier/möten	☐	☐	☐
i	Annat, nämligen ……..	☐		
j	Annat, nämligen ……..	☐		
k	Annat, nämligen ……..	☐		

14. På vilket/vilka språk har informationen givits? (om ”ja” på frågan ovan)

		Ja	Nej
a	Samiska	☐	☐
b	Finska	☐	☐
c	Meänkieli	☐	☐
d	Romani chib	☐	☐
e	Jiddisch	☐	☐
f	Svenska	☐	☐

15. Har landstinget under 2018 haft någon verksamhet för att främja nationella minoriteters språk och/eller kultur?
    Ja, vänligen ange vad och för vilken/vilka minoriteter
    Nej
    Vet ej

16. Har landstinget i sin regionala kulturplan för 2018 avsatt medel för att finansiera kulturverksamhet relaterad till nationella minoriteter?
    Ja Nej

17. Har enskilda, under 2018, efterfrågat att få använda nationellt minoritetsspråk i sina kontakter med landstinget?

		Ja	Nej	Vet ej
a	Samiska	☐	☐	☐
b	Finska	☐	☐	☐
c	Meänkieli	☐	☐	☐
d	Romani chib	☐	☐	☐
e	Jiddisch	☐	☐	☐
f	Svenska	☐	☐	☐

18. Kommentera gärna efterfrågan på att använda minoritetsspråk.
    _____
    _____
    _____
    _____

19. Generellt, i vilken utsträckning kan landstinget tillmötesgå enskildas efterfrågan om att få kommunicera på nationellt minoritetsspråk?

    I stor utsträckning
    I ganska stor utsträckning
    I ganska liten utsträckning
    Inte alls/ i mycket liten utsträckning
    Vet ej

20. Kommentera gärna landstingets möjlighet att tillmötesgå önskan om att kommunicera på minoritetsspråk.
    _____
    _____
    _____
    _____

Frågor om landstingets interna arbete

21. Har landstinget under 2018 utbildat/informerat personal om nationella minoriteter och deras rättigheter?

		Ja	Nej
a	Personal inom förvaltningen	☐	☐
	Om ja, vilken personal ……		
b	Personal inom hälso- och sjukvården	☐	☐
	Om ja, vilken personal ……		

22. Om ja vid ovanstående fråga:
Vänligen ge exempel på vad som har ingått i utbildningen.
_____
_____
_____
_____

23. Har landstinget under 2018 utbildat/informerat personal i landstinget om diskrimineringsfrågor som omfattar nationella minoriteter?

		Ja	Nej
a	Personal inom förvaltningen	☐	☐
	Om ja, vilken personal ……		
b	Personal inom hälso- och sjukvården	☐	☐
	Om ja, vilken personal ……		

24. Om ja vid ovanstående fråga:
Vänligen ge exempel på vad som har ingått i utbildningen.
_____
_____
_____
_____

25. Har landstinget under 2018 genomfört några andra insatser för att motverka utsatthet och diskriminering av nationella minoriteter?

    Ja, vänligen ange vad

    Nej

26. Finns inom landstinget en funktion som personal/medborgare kan vända sig till för vägledning och information om nationella minoriteter och deras rättigheter?

		Ja	Nej
a	Personal	☐	☐
b	Medborgare	☐	☐

27. Har landstinget för närvarande mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteter?

		Ja	Nej, men arbete med att ta fram mål och riktlinjer pågår	Nej, men vi planerar att påbörja arbetet med detta under 2019	Nej
a	Samer	☐	☐	☐	☐
b	Sverigefinnar	☐	☐	☐	☐
c	Tornedalingar	☐	☐	☐	☐
d	Romer	☐	☐	☐	☐
e	Judar	☐	☐	☐	☐

28. Regeringen fattade 2012 beslut om en långsiktig och samordnad strategi för romsk inkludering 2012–2032. Har landstinget under 2018 arbetat utifrån regeringens strategi för romsk inkludering?

    Ja Nej Vet ej

29. Avslutande fråga; är det någonting ni vill tillägga?

    _____
    _____
    _____

Stort tack för er medverkan!

Bilaga 3. Intervjuguide för fokusgrupper nationella minoriteter

Fokusgrupper med nationella minoriteter

Bakgrund

Målet för minoritetspolitiken i Sverige är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjlighet till inflytande, samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Det övergripande målet bröts 2010 ner i följande tre delområden;

- Diskriminering och utsatthet
- Inflytande och delaktighet
- Språk och kulturell identitet

I Länsstyrelsens och Samtingets uppdrag ingår att följa upp utvecklingen inom dessa tre delområden, med utgångspunkt i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

En del av 2018 års uppföljning bygger på en enkätstudie med samtliga kommuner och landsting, samt fokusgruppsintervjuer med nationella minoriteter. Fördjupningsområde för denna del är inflytande och delaktighet i kommuners och landstings verksamheter.

Syftet med fokusgruppsintervjun är att få kunskap om vilka erfarenheter nationella minoriteter har av framförallt av kommuners och landstings arbete med inflytande och delaktighet, men även av kommuners och landstings arbete för att främja språk och kultur och motverka diskriminering och utsatthet. Vilka möjligheter, utmaningar och utvecklingsbehov finns i arbetet med att ge nationella minoriteter inflytande och delaktighet i kommuners och landstings verksamheter? Nedanstående är en intervjuguide för fokusgrupper med nationella minoriteter.

Intervjuguide

1. Vad betyder möjligheten till inflytande och delaktighet (i kommuners och landstings verksamheter) för er som nationell minoritet?
    - Vilka förväntningar har ni haft på kommunen/landstinget inför samråden?
    - Vilka förväntningar uppfattar ni att kommunen/landstinget har haft på er?
    - Hur har ni kunnat mötas utifrån de förväntningar som funnits?
    - Varför vill kommunen/landstinget samråda med er, uppfattar ni?

2. Vilken sorts samråd/kontakt har ni deltagit i?
    - T.ex. samrådsmöte, hearing, temagrupp, referensgrupp, ungdomsråd, direktkontakt med tjänstemän/politiker
    - Har samrådsmöten varit gemensamt med andra minoriteter eller enskilt med bara er minoritet?
    - Vilka för- och nackdelar (vad har varit bra, vad har varit dåligt) ser ni med den sorts samråd/dialog ni har deltagit i?

3. Hur har kommunen/landstinget gått tillväga för att engagera er i samrådet?
    - Vad är ett bra tillvägagångssätt för kommuner/landsting när det gäller att få kontakt med och engagemang från er nationella minoritet?
    - Vilka erfarenheter har ni av att motivera personer till att delta i samråd med kommunen/landstinget?
    - Vad är det som gör att personer kan och vill delta i samråd med kommun/landsting? Vad kan hindra?
    - Hur kan kommunen/landstinget och de nationella minoriteterna engagera barn och unga till samråd?

4. Hur är ett bra samrådsmöte upplagt?
    - Formalia, t.ex. kallelse och dagordning, hur ofta, ersättning/arvode, tid på dagen
    - För möjligheten att ni ska kunna sätta frågor på dagordningen
    - För att ni ska kunna vara insatta i de frågor som ska behandlas på mötet
    - För att ni ska kunna komma till tals under mötet
    - Vilka tycker ni ska delta från er respektive kommunen/landstinget, och varför?

5. Vilka frågor har samrådsmötena handlat om?
    - På vilket sätt har frågor som berör barn och unga kommit upp?

6. Hur upplever ni att ni har kunnat påverka beslut och inriktning av verksamheten?
   - I vilket skede av olika sakfrågor/beslutsprocesser har ni kommit in?
   - Hur har kommunen/landstinget gett återkoppling på de synpunkter som ni framfört under samrådet, ge exempel?
   - Hur kan kommunen/landstinget återkoppla till er på ett bra sätt?

7. Vad anser ni är viktigast att kommunen/landstinget gör för att motverka diskriminering, rasism och utsatthet som rör er minoritetsgrupp?
   - Kan ni ge exempel på vad kommunen/landstinget gör i dag?
   - Hur har ni inflytande i dessa frågor?

8. Vad anser ni är viktigast att kommunen/landstinget gör för att främja ert språk och kultur?
   - Kan ni ge exempel på vad kommun/landsting gör i dag?
   - Hur har ni inflytande i dessa frågor?

9. Hur kan ni som nationell minoritet bidra till en fortsatt utveckling av arbetet med nationella minoriteters rättigheter?
   - Vilka förutsättningar/tillgångar/resurser har ni och vad skulle ni behöva? (t.ex. kunskap, information, kontaktnät, plattformar, egna medier)

10. Något ni vill tillägga?

Bilaga 4. Intervjuguide för fokusgrupper tjänstepersoner

Fokusgrupper med tjänstemän i kommuner och landsting

Bakgrund

Målet för minoritetspolitiken i Sverige är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjlighet till inflytande, samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Det övergripande målet bröts 2010 ner i följande tre delområden;

- Diskriminering och utsatthet
- Inflytande och delaktighet
- Språk och kulturell identitet

I Länsstyrelsens och Samtingets uppdrag ingår att följa upp utvecklingen inom dessa tre delområden, med utgångspunkt i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

En del av 2018 års uppföljning bygger på en enkätstudie med samtliga kommuner och landsting, samt fokusgruppsintervjuer med nationella minoriteter och tjänstemän i kommuner och landsting. Fördjupningsområde för denna del är inflytande och delaktighet i kommuners och landstings verksamheter.

Syftet med denna fokusgruppsintervjun är att få kunskap om vilka erfarenheter kommunala och landstingskommunala tjänstemän har av arbete med att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande och delaktighet i frågor som berör dem, men även av arbetet för att främja språk och kultur och motverka diskriminering och utsatthet. Vilka möjligheter, utmaningar och utvecklingsbehov finns i arbetet med att ge nationella minoriteter inflytande och delaktighet i kommuners och landstings verksamheter? Nedanstående är en intervjuguide för fokusgrupper med tjänstemän i kommuner och landsting.

Intervjuguide

1. Vad betyder nationella minoriteter möjligheten till inflytande och delaktighet (i kommuners och landstings verksamheter) för er verksamhet i kommunen?
    - Vilka förväntningar har ni haft på minoriteterna inför samråden?
    - Vilka förväntningar uppfattar ni att minoriteterna har haft på er?
    - Hur har ni kunnat mötas utifrån de förväntningar som funnits?
    - Varför vill minoriteterna samråda med er, uppfattar ni? Vad tror ni att det betyder för dem att få den möjligheten?

2. Vilken sorts samråd/kontakt har ni haft med nationella minoriteter i er kommun/landsting?
    - T.ex. samrådsmöte, hearing, temagrupp, referensgrupp, ungdomsråd, direktkontakt med tjänstemän/politiker?
    - Genomförs samråd centralt och/eller i olika verksamhetsområden/förvaltningar?
    - Har samrådsmöten varit gemensamt med andra minoriteter eller enskilt med bara en minoritet?
    - Vilka för- och nackdelar (vad har varit bra, vad har varit dåligt) ser ni med den sorts samråd/dialog ni har deltagit i?

3. Hur har ni (kommunen/landstinget) gått tillväga för att engagera nationella minoriteter i samråden?
    - Vad är ett bra tillvägagångssätt för kommuner/landsting när det gäller att få kontakt med och engagemang från nationella minoriteter? Finns exempel på mindre bra tillvägagångssätt?
    - Vad är det som gör att personer kan och vill delta i samråd med kommun/landsting? Vad kan hindra?
    - Hur kan kommunen/landstinget engagera barn och unga till samråd?

4. I de fall kommunen/landstinget inte har samrått med vissa nationella minoritetsgrupper, vad har varit anledningen till det?
    - Vilken betydelse har det vilket/vilka förvaltningsområden kommunen/landstinget ingår i?

5. Hur är ett bra samrådsmöte upplagt?
    - Formalia, t.ex. kallelse och dagordning, hur ofta, ersättning/arvode, tid på dagen
    - För att deltagarna på mötet ska kunna vara insatta i de frågor som ska behandlas?
    - För att alla ska kunna komma till tals under mötet?
    - Vilka deltar och vilka anser ni ska delta från kommunen/landstinget respektive minoriteterna, och varför?

6. Vilka frågor har samrådsmötena handlat om?
   - På vilket sätt har frågor som berör barn och unga kommit upp?
   - Hur skiljer sig frågorna åt mellan olika nationella minoritetsgrupper?

7. Hur upplever ni att minoriteterna har kunnat påverka beslut och inriktning av verksamheten?
   - I vilka frågor/områden?
   - I vilket skede av olika sakfrågor/beslutsprocesser har de kommit in?
   - Hur har kommunen/landstinget gett återkoppling på de synpunkter som minoriteterna framfört under samrådet, ge exempel?

8. Vad anser ni är viktigast att kommunen/landstinget gör för att motverka diskriminering, rasism och utsatthet av nationella minoriteter?
   - Kan ni ge exempel på vad kommunen/landstinget gör i dag?
   - Skiljer sig behov och/eller insatserna åt mellan de olika minoritetsgrupperna?
   - Hur har minoriteterna inflytande i dessa frågor?

9. Vad anser ni är viktigast att kommunen/landstinget gör för att främja nationella minoriteters språk och kultur?
   - Kan ni ge exempel på vad kommun/landsting gör i dag?
   - Hur har minoriteterna inflytande i dessa frågor?

10. Hur kan kommuner/landsting bidra till en fortsatt utveckling av arbetet med nationella minoriteters rättigheter?
   - Vilka förutsättningar/resurser har ni i er organisation/från andra aktörer och vilket skulle ni behöva? (t.ex. stöd, mandat, kunskap, kontaktnät, plattformar)
   - Finns det någonting ni inte gör i dag som ni skulle vilja/behöva göra?
   - Hur ser ni att de nationella minoriteterna kan bidra till en fortsatt utveckling?

11. Något ni vill tillägga?

> Minoritetspolitikens mål är att ge skydd för de nationella minoriteterna, stärka deras möjligheter till inflytande och stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

Länsstyrelsen Stockholm

Sámediggi
Sámedigge
Sámiediggie
Saemiedigkie

LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN
Enheten för arbetsmarknads- och rättighetsfrågor
Box 22067, 104 22 STOCKHOLM
Tfn: 010-223 10 00
Webb: www.lansstyrelsen.se/stockholm
E-post: minoritet.stockholm@lansstyrelsen.se

SAMETINGET
Box 90
981 22 GIRON/KIRUNA
Telefon: 0980-780 30
Webb: www.minoritet.se
E-post: kansli@sametinget.se